

ORTA ÇAĞ TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE NEVBET NAUBAT TRADITION IN THE MEDIEVAL TURKISH-ISLAMIC STATES

Yüksek Lisans Öğr. Emre ASLAN*
Sinop Üniversitesi
aslanemreemreaslan@gmail.com

Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN**
Amasya Üniversitesi
mustafa.sahin@amasya.edu.tr

Öz

Türk mûsikî tarihinin kökeni ilk Türk kavimlerine kadar dayanmaktadır. Mûsikî âletlerinden davul, İslâmiyet'ten önceki Türk devletleri tarafından kullanıldı. Türk-İslâm devletlerinde ise davulun yanına zurna, bando ve nefir eklenerek nevbet takımı oluşturuldu.

Nevbet takımını oluşturan âletlerin başında gelen davul İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerindeki Gök Tanrı ve Şamanizm inanç ritüellerinde kullanıldı. Türk-İslâm devletlerinde ise İslâmî inanç için gerçekleştirilen vazifelerin yanında kullanıldı.

İslamiyet'ten önceki ve sonraki Türk devletleri nevbetten askerleri motive etmek ve düşmana korku vermek amacıyla faydalandılar.

Nevbet, İslamiyet'ten sonraki Türk devletlerinde karşılama, uğurlama, kutlama ve elçi kabulü başta olmak üzere daha birçok alanda kullanıldı. İslamiyet'ten sonraki dönemde çok çeşitli alanlarda kullanılan nevbetin asıl önemi hâkimiyet alâmeti olarak kullanılmasındandır. Hükümdarlar Namaz vakitlerinde günde beş

* ORCID: orcid.org/0000-0002-6642-1700

** ORCID: orcid.org/0000-0002-5332-5402

defa, şehzâdeler, emîrler ve bağlı devletler de hükümdarın verdiği imtiyaza göre günde iki veya üç defa nevbet çaldırabilirlerdi. Hükümdarın verdiği imtiyazdan daha fazla nevbet çaldırınlar isyan etmiş sayılırdı.

Nevbete, Orta Çağ Türk-İslâm tarihi ve hükümdarlık alâmetleri ile ilgili yapılan araştırmalarda değinilmiştir. Ancak bu konuda yapılmış müstakil çalışmalar çok azdır. Bu makalenin amacı nevbet konusunda müstakil bir çalışma orta koymaktır. Makalede nevbetin kökeni, Türk-İslâm devletlerinde kullanılış amacı ve çeşitleri anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Devletleri, Hâkimiyet, Davul, Nevbet.

Abstract

History of Turkish music dates back to the first Turkish tribes. One of the musical instruments, drum was played by pre-Islamic Turkish states. During the Turkish-Islamic states, a naubat band was formed by adding zurna (a wind instrument) and nefir (horn) to drum.

In terms of religious belief, drum which is the leading instrument among others in the naubat band was used in the religious rituals of Tengrism and Shamanism. During the Turkish-Islamic states period, was used as part of the duties dedicated to Islamic belief.

Pre-Islamic and During the Turkish-Islamic states used naubat in the military for the purpose of motivating soldiers and causing fear among the enemy.

Naubat was used in many other occasions especially for greeting, farewell ceremony, celebration, weddings, festivities, welcoming an envoy in Turkish States after İslam.

The main importance of naubat, used in many areas in the post-Islamic period stems from its use as a sign of sovereignty. Rulers could have naubat played five times a day in prayer times while princes, amirs and affiliated states could also do so two or three times a day upon the ruler' grant. Those who played more seizures than the privilege given by the monarch were considered to have rebelled.

Naubat has been mentioned in studies on Medieval Turkish-Islamic history and in studies on signs of sovereignty. However, there are very few studies on this subject. The purpose of this article is to establish an independent study on naubat. In the article, the origin of naubat, its purpose and types of use in Turkish-Islamic states will be explained.

Keywords: Turkish-Islamic States, Sovereignty, Drum, Naubat.

Giriş

Mûsikî kelimesinin kaynağı olarak Latince musica kelimesi gösterilmiştir. Ancak Arapçadaki mûsikâ kelimesi, Farsçaya ve Türkçeye geçerek mûsikî şeklinde kullanılmıştır (Türkçe Sözlük, 1988: 2/257; Özcan ve Çetinkaya, 2006: 257). Kulağa dayalı bir zevk olan müzik, insanın severek icra ettiği bir eğlence ve uğraşı olarak sesten haz almasını esas alır. Müzik insanın, evrensel anlamda ise tüm insanlığın bir gerçeğidir. Toplumların tüm katmanlarında belirli düzeyde mûsikî sevgisi vardır. Bu gerçek çok eski zamanlardan beri Türkler için de söz konusudur (Baykara, 2001: 199, 261; Türkçe Sözlük, 2006: 2/1594; F. Vural, 2016: 18).¹

Kökeni Orta Asya'daki ilk Türklere dayanan Türk Mûsikîsi onların tarihleri kadar eskidir. Mûsikînin Türklerde çok eskiden beri yaygın olduğu Oğuz² ve Manas³ destanları ile Dede Korkut Hikâyeleri⁴ başta olmak üzere diğer Türk kaynaklarındaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu örnekler göçler ile birlikte geniş bir coğrafyaya yayılmıştır (Baykara, 2001: 199; Sanal, 2002: 271; Turan, 2014: 209).⁵

¹ Çin kaynakları Hunlara ait yirmi sekiz çeşit halk türküsünden bahsetmişlerdir. Eski Türk müzik âletleri arasında mızıkâ, davul, kobız ve filüt gibi çalgılar vardı. Eski Türkler besteye "ır" veya "yır", sazlarla çalınan melodiye "küg" diyorlardı. Hakanların huzurunda "küg ve yır" lardan her gün dokuz tanesinin icrası gerekirdi." (Çandarlıoğlu, 2003: 101).

² "Gümbür gümbür borular çalındı. Altun tunç borular ağırlıdı." (Dede Korkut Kitabı, 1989: I/233).

³ Bu konuda Manas Destanı'nda şu cümle kaydedilmiştir: "Şahin davuluma vurup davulumu çalmazsam Almambet namım kurusun!" (40).

⁴ Dede Korkut Hikâyeleri'nde ise; "Seninle benim oyunum yok, ere varan kız kalksın, ben kopuz çalayım, o kollarını kaldırıp oynasın, benim seninle sözüm yok." (74) cümleleri kaydedilmiştir.

⁵ Oğuz Kağan Destanı'nda mûsikîli eğlencelerin nasıl gerçekleştiğinden bahsedilmiştir. Yine bu destanda, günümüzde eğlencelerin ve düğünlerin kırk gün kırk gece sürmesi ile ilgili olarak kullanılan deyim in yer aldığı açıkça görülmektedir (359). "Oğuz Kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını çağırtdı. Onlar geldiler ve müşâvere ettiler. Oğuz Kağan büyük ordugâh... "(360). "...sağ yanına" (361) kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir altın tavuk koydu. Altına (363) bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi (365). Üstüne bir gümüş tavuk koydu. Dibine bir kara koyun bağladı (367). Sağ yanına Buzuklar (Bozoklar) oturdu. Sol yanına Üçoklar oturdu (369). Kırk gün kırk gece yediler, (370) içtiler ve sevindiler..." (31-32, 33). Bu konuda Manas Destanı'nda; "Şahin davuluma vurup davulumu çalmazsam Almambet namım kurusun!" (40), Dede Korkut Hikâyeleri'nde; "Seninle benim oyunum yok, ere varan kız kalksın, ben

Türklerin İslâmiyet’i kabulü ile birlikte mûsikî dört alanda varlığını sürdürdü:

- a) Kırsal kesimlerdeki geniş halk kitleleri arasında yaygın olan Halk Müziği
- b) Devlet yöneticilerinin kapısında ve orduda Nevbet ya da Mehter
- c) Tekke ve tarikatlarda Tasavvuf Müziği
- d) Yöneticilerin ve toplumun önde gelen ailelerin konaklarında Sanat Müziği (Özcan, 1994: 359; Mimaroğlu, 1995: 210; Kaya, 2012: 97; Say, 1997: 508, 540; T. Vural ve F. Vural, 2012: 565; T. Vural, 2012a: 447; T. Vural, 2016: 30-31; Turan, 2014: 292; Şen, 2016: 1119).⁶

Nevbete, Orta Çağ Türk-İslâm tarihi ve hükümdarlık alâmetleri ile ilgili yapılan araştırmalarda değinilmiştir. Ancak bu konuda yapılmış müstakil çalışmalar çok azdır. Bu makalenin amacı nevbet konusunda müstakil bir çalışma ortaya koymaktır. Makalede nevbetin kökeni, Türk-İslâm devletlerinde kullanılış amacı ve çeşitleri anlatılacaktır.

I. Nevbet Kelimesinin Anlamı

Nevbet sözlükte; devir, fırsat, topluluk, felâket ve nöbet gibi anlamlara gelmektedir. Genellikle “*askerî mızıka takımının hükümdarın sarayı veya otağı önünde davul vurarak icra ettiği mûsikî*” mânâsında kullanılmıştır. Mızıka takımının bulunduğu yere tablhâne, nakkârehâne veya nevbethâne denirdi (Eflâkî, 1973: 374; Esterebâdî, 1990: 146; Türkçe Sözlük, 1988: 2/1649; Aka, 1991: 116; Özaydın, 2007: 38; Bilgiç, 2012: 294; T. Vural ve F. Vural, 2012: 97; Kaya, 2012: 97). Burada nevbet çalanlara nevbetiye denirdi (Merçil, 2007: 116).

Adı nevbet olmasa bile başta davul olmak üzere bazı müzik âletlerinin Hunlardan itibaren Türklerde kullanıldığı bilinmektedir. Eski Türk devletlerinde savaş başlamadan ve büyük törenlerden önce Hakanlık Otağı kurulup tuğ dikildikten sonra davul çalınırdı (Turan, 1958: 41; Ögel, 2000: 8/15; Özaydın, 2007: 39).

Gök Tanrı İnancı’ndaki Tuğ Vurma töresinin İslâmiyet’ten sonra yeni bünyeye göre şekillendirildiği muhakkaktır (Başer, 1995: 197). Türk-

---

kopuz çalayım, o kollarını kaldırıp oynasın, benim seninle sözüm yok.” (74) cümleleri kaydedilmiştir.

⁶“*Farsçada “daha büyük, en büyük” anlamına gelen mihter kelimesinin Türkçeleşmiş şekli olan mehter (çoğulu mehterân); Osmanlı saray teşkilâtında mehterhâne denilen mûsikî takımından başka, Kavas, Bâbîâli Çavuşu, Rütbe-Nişan Müjdecisi (çaylak), At Uşağı, Çadır Uşağı ve yüksek rütbeli hizmetkârlar” gibi görevli sınıflar için de kullanılmıştır” (Özcan, 2003: 545).*

İslâm devletlerinde hükümdarların ve merkezdeki yöneticilerin himayesi altında yapılan müzik, nevbet olarak adlandırılmıştı. Ancak nevbet geçmişte sadece Türklerde değil diğer Doğu İslâm toplumlarında da görülmüştür. İcra edilişi yönünden nevbetin iki çeşidi vardı. Birincisi askerî alandaki nevbet: Orduyu coşturmak ve onlara moral vermek amacıyla icra edilirdi. İkincisi oda müziğine benzeyen nevbet: Bu nevbet, kökenine ve içerdiği makamların sayısına göre Batı Türkistan Nevbeti, Yakınoğu Nevbeti ve Kuzey Afrika Nevbeti olmak üzere üç çeşitti. Batı Türkistan Nevbeti'nde üç makam bulunurken Yakınoğu Nevbeti'nde dokuz, Kuzey Afrika Nevbeti'nde ise yirmi dört makam bulunuyordu (T. Vural ve F. Vural, 2012: 565-566; Kaya, 2012: 97).

II. Nevbet Sesinin Etkisi

Nevbet çalınmaya başlandığı zaman çıkardığı sesin etkisi birçok kaynaktaki farklı şekillerde ifade edilmiştir. Kaynaklarda, özellikle davulun çıkardığı sesin insan ve çalındığı coğrafi bölge üzerinde hatta mecazî anlamlarla uzayda yarattığı etkiden bile bahsedilmiştir.⁷

Kaynaklar nevbet vurulmaya başlandığında çıkan sesin büyüklüğünden ve ortamda meydana getirdiği etkiden dağların, ovaların, yerin ve göğün inlediğini, güneşi ve ayı bir titreme aldığı abartılı bir şekilde anlatarak onun oluşturduğu ürpertiye belirtmeye çalışmışlardır (Yusuf Has Hâcib, 1959: 18; Moğolların Gizli Tarihi, 1986: 46; İbn Bibi, 1996: 1/398; Aksarayî, 2000: 79; Nizamüddin Şâmî, 1987:

⁷ Nevbet sesinin kaynaklarda geçen ifadelerine şunlar örnek verilebilir: "Gök güreledi, nevbet davulunu vurdu." (Yusuf Has Hacıb 1959: 18). "Boru ve davul sesleriyle insan nâraları göğe yükseliyordu. Sanki orada kıyâmet kopuyor zannediliyordu." (Beyhakî, 2019: 338). "... kara boğa derisinden yapılmış gür sesli davulumu çaldım." (Moğolların Gizli Tarihi, 1986: 46). "Bârgâh'ın kapısının önünde davul gümbürdemeye başladı. O gümbürtüden güneşi ve ayı titreme aldı." (İbni Bibi, 1996: 398). "Saltanat alayının hizmetinde davulun gümbürtülü sesini dağda ovada çınlatarak kalabalık bir ordu ile Niğde'ye vardılar." (Aksarayî, 2000: 79). "... gürge, nefir, borğu, nakkâre sesleri Sur-ı İsrâfil gibi âlemi kapladı ..." (Nizamüddin Şâmî, 1987: 100). "Pâdişâhın davulunun içi boştur fakat sesi baş ağrıtır." (Devletşah, 1977: 4/574). "Nakkâre bir de tabl âvâzesinden. Sedâ geçti felek dervâzesinden" (Hadîdî Tarihi, 2015: 32). "Kulakları sağır eden ve sınırları bozan kösler çalınmaya başladı." (İbni Tagrıberdi, 2013: 72). "Dört bir yanında davullar ve borazanlar yeri göğü inletmeye başladı." (Marozzi, 2006: 212). Nakkâre: Çalgılardan bir çeşit küçük davulun adıdır (Ahmed b. Mahmud, 1977: 1/203).

100; Hadîdî Tarihi, 2015: 32; Devletşah, 1977: 4/574; İbni Tagrıberdi, 2013: 72; Marozzi, 2006: 208).⁸

Nevbetin ihtişamlı sesi çok uzaklardan duyulmaktaydı. Siyâsetnâme’de bir olayın haber verilmesi için başka saraylardan duyulabilen nevbet davulu vurulduğu şu şekilde kaydedilmiştir:

“Ben bu gece inancı pekişsin diye Nûşirevân’ı çağırarak bu listeyi ona takdim ederim. Mezhebimize imân etmesinin alâmeti olarak sesi tâ senin sarayından duyulabilecek davul, nefir ve kös⁹ çalınmasını emredeceğim. Nefir ve kös sesleri kulağına geldiğinde Nûşirevân’ın artık senin mezhebinin bir mü’mini olduğunu bil. Bu iş için bir kâsıdı görevlendirerek, Nûşirevân’ın mezhebine iştirakinin müjdesini almak için senin sarayına yollayacağım.” (288).¹⁰

Çıkan güzel ezgiler işitildiğinde kalplerin sevinç ve neşe ile dolması, bu güzel sesin insanı coşturarak ona moral vermesi, nevbet sesinin insanlar üzerindeki olumlu etkilerindendi (Aksarayî, 2000: 79; İbn Haldun, 1996: 4; Turan, 2014: 293).¹¹ Bu sesin insan üzerinde olumsuz etkileri de vardı. Nitekim nevbet çalındığı zaman çıkardığı şiddetli sesin insanın kulaklarını sağır edecek kadar etkilediği ve sinirlerini bozarak tedirgin ettiği kaynaklarda bahsedilmiştir (Beyhakî, 2019: 338; İbn Bibi,

⁸ Nevbet sesinin insan üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi en iyi açıklayan örneklerden birisi İbni Tagrıberdi’nin Memlûkların İlhanlılar ile yaptığı savaş sırasında Memlûklü ordusundaki davulun sesiyle ilgili söylediği şu sözdür: *“Sultanın davulları çalınıp kösler vurulunca kalpleri korku sardı.” (110).*

⁹ Günümüz Türkçesinde kös şeklinde söylenen Farsça kûs kelimesi “vurma, çarpma ve dövme” gibi anlamlara gelir. Özergin, kösün “deri” anlamındaki Sümerce kelimedenden alındığını iddia etmiştir. Moğolca’da kö’ürge, Çağatay-Türk kültür çevresinde keürge, Kaşgarlı Mahmud’da küwrüg, Ali Şîr Nevâî’de körge adıyla anılır (Kaşgarlı Mahmud, 2005: 337; Sanal, 2002: 271). Bu kelimeye Azerî lehçesinde kyoc, Özbek lehçesinde ve Tacikçede kus-nagora denilmektedir.

¹⁰ Târîh-i Güzîde’deki bir şiirde nevbet sesinin her yere ulaşmasıyla ilgili olarak şu mısralar yazılıdır:

*“Senin nevbetinin sesi herkese ulaşsa da
Lâkin senden başkasına ulaşmaz nevbet” (102).*

Nevbet davulunun sesinin uzaktan duyulmasına başka bir örnek Esterebâdî’nin eserinde şu cümlelerle kaydedilmiştir: *“Biraz daha yol alınca kaleden bir hayli uzaklaştığını anladı. O arada davul sesi kulağına geldi.” (242).*

¹¹ Nevbet sesinin insan üzerinde yarattığı olumlu etki Esterebâdî’nin şu cümlelerinde açıkça görülmektedir: *“Savaş davulunun sesi kulaklarına sazın sesinden daha hoş gelen, er meydanında vuruşmayı, oynayıp dans etmekten kolay sayan yiğit askerleri ve korkusuz savaşçıları düşmana karşı koymaları için sağ ve sol cenahlarda görevlendirdi.” (326).*

1996: 1/398; Devletşah, 1977: 4/389; Marozzi, 2006: 212; T. Vural ve F. Vural, 2012: 566).¹²

III. Nevbetin Kullanıldığı Alanlar

Geçmişte nevbet çok çeşitli alanlarda ve farklı amaçlar için kullanılmıştır. Bu alanları şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz.

A. Hâkimiyet Alâmeti Olarak Nevbet

İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde han, hakan, kağan, tanhü, şanyü, ve ilteber gibi çok çeşitli unvanlar alan hükümdarların alâmetleri arasında; örgin (taht), otağ (hakan çadırı), tuğ (sancak), kotuz (sorguç) ile birlikte davul da bulunuyordu (Çandarlıoğlu, 2003: 96). Bu dönemde savaşlardan veya törenlerden önce Hanlık Otağı kurulup tuğ dikildikten sonra davul çalınırdı (Ögel, 2000: 8/15; Sevim ve Merçil, 1995: 502; Kaya, 2012: 97).

Hunlardaki davulun bağımsızlık sembolü olarak önemi Çin kaynaklarından anlaşılmaktadır. M.Ö. 119'da Hunlar ile Çinliler arasında yapılan savaşta Çinlilerin ünlü komutanı Ho Ch'ü-ping, Hunlara hücum ederek birçok esir ile birlikte bayrak ve davulu ele geçirdi. Bu davul Türkler için bir namus sembolü ve hâkimiyet alâmeti olduğu için çok önemliydi (Ögel, 2000: 6/29; Özaydın, 2007: 41; T. Vural, 2012b: 67-68).

Göktürklerde davulun karşılığı olarak köbürge kelimesi kullanılmıştır (Orhon Yazıtları, 1988: 56). Çin kaynakları, Göktürk hakanının otağının önünde kurt başlı bir sancak olduğunu, bu sancağın yanında Kağanlık Davulu ile diğer sembollerin bulunduğunu kaydetmişlerdir. Göktürklerde tahta çıkan hakanlara kurt başlı bir sancak ve davul verilmesi davulun hâkimiyet alâmeti olarak kullanıldığına bir başka örnektir (Ögel, 2000: 8/34; Özaydın, 2007: 39; Kaya, 2012: 96). 585 yılında isyan eden Göktürk Kağanı İşbara'ya (582-587) Çin imparatorunun onu tanıdığının bir göstergesi olarak gönderdiği hediyeler arasında davul ve boru da vardı. Bu bilgidен davulun Göktürklerde hâkimiyet alâmeti olarak kullanıldığı açıkça anlaşılmaktadır (Ögel, 2000: 8/42; Turan, 1958: 41; Taşağıl, 2003: 45-46; T. Vural, 2012b: 68). Çin İmparatoru T'ang T'ai-tsung, Çin'e bağlanan Göktürklerin başına kağan atadığı A-shih-na'ya davul ve tuğ yollamıştı. Çin'e karşı başkaldıran Batı Göktürk Hükümdarı İşbara Kağan'ın Çinlilerle yaptığı savaşta yenildiğinde davullarını, sancaklarını ve silahlarını Çinli komutana kaptırdığı bilinmektedir (Taşağıl, 2003: 41-

¹² Osmanlı Devleti'nde ise mehter takımının içerisindeki müzik âletleriyle birlikte bu durum düşmana zarar vermek amacıyla kullanılmaya devam edilmiştir (Tekin, 2013: 513-514).

42; Erkoç, 2008: 70; Sanal, 2002: 270-272). D'ohsson, Çin hükümdarının Orta Asya'da göçebe halinde yaşayan ve kendilerine hiç rahat vermeyen Tatarlara karşı önlem için, onları kendisine tâbi kılma yoluna gittiğini ve bu nedenle Tatar reislerine hükümdarlık alâmeti olarak unvanlar, övgüler, beratlar, mühürler, hükümdar elbiseleri, bayrak ve davul verdiğini kaydetmiştir (23). Bütün bu örnekler İslâmiyet'ten önceki Türklerde davulun hâkimiyet alâmeti olarak kullanıldığını göstermektedir.

Nevbet İslâmiyet'ten sonraki Türklerde birçok alanda kullanılmakla birlikte en yaygın şekliyle hükümdarların hâkimiyet alâmeti olarak karşımıza çıkmaktadır. İbnü't-Tıktakâ'ya göre hükümdarlar nizâmı tesis etme konusunda gösterişe önem verdiklerinden kapılarının önünde borazan gibi büyük çalgılar ve davullar çaldırılmışlar, başlarının üzerinde sancaklar dalgalandırmışlardı (44).

İslâmiyet'ten önceki Türklerin kullandığı davula, İslâmî devirdeki Türk devletleri tarafından yeni mûsikî âletleri ilave edilerek nevbet takımı meydana getirildi. Bu dönemde yeni bağımsız olan veya bağımsızlığını ilan eden Türk hükümdarlarının adlarına para bastırmalarına ek olarak hutbe okutmak ve nevbet çaldırmak gibi yapılması zorunlu sayılan başka uygulamalar eklendi. Hükümdarlık alâmeti olarak değer kazanan nevbet; hükümdar sarayının veya otağının kapısının önünde belirli zamanlarda, genellikle namaz vakitlerinde usulüne uygun olarak çalınırdı.

Türk-İslâm devletlerinde tuğ ve davulun bağımsızlık sembolleri olarak kullanılmasının kökleri oldukça eskidir. Nevbet, Karahanlılarda hükümdarın huzurunda çalınan davul ve kös anlamına gelen tuğ kelimesiyle kaydedilmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 2005: 127). Karahanlı kültür çevresinde yetişen Yusuf Has Hâcib ise tuğ kelimesini hem sancak hem nevbet anlamında kullanmıştır (18). Karahanlılarda hâkimiyet sembolü olarak davulun "kövrüg" adı ile varlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Nitekim Yusuf Has Hâcib, kövrüg'ü vezîrlik alâmetleri arasında sayarak bu hususu açıkça belirtmiştir. Kövrüg'ün "köprüge" imlâsıyla hâkimiyet sembolü olarak Göktürklerde kullanıldığı dikkate alınırsa Karahanlıların bu konuda da Türk millî geleneklerini devam ettirdikleri anlaşılır (Yusuf Has Hacib, 1959: 86; Genç, 1981: 153-154; Yazıcı, 1992: 90; T. Vural, 2012a: 446).¹³ Yusuf Has Hâcib'in nevbet ile ilgili söylediği "*Gök gürlledi, nevbet davulunu vurdu. Şimşek çaktı, hakanın*

¹³ "Kövrüge" olarak geçen kayıtlar da vardır (Zemahşerî, 2017: 85; Clauson, 1981: 174).

tuğunu çekti." (18) cümleleri devletin ihtişam ve kutsallığını gösteren sembolik bir söz olmasının yanında nevbetin bu ihtişama olan katkısını göstermesi bakımından da önemlidir. Hakanın nevbet davulunun bulutlar ve gök gürlemeleri ile ilişki içinde olması Türk düşüncesinin güzel bir örneğidir. Bu dönemde diğer İslâm toplumlarında ve Batı'da bu şekilde görkemli, büyük ve gür ses çıkaran davullara rastlanmamıştır. Bu nedenle Türklerdeki nevbeti Türk devlet anlayışına göre yorumlamak gerekir (Ögel, 2000: 8/16; T. Vural ve F. Vural, 2012: 565).

Gazneliler de nevbeti hâkimiyet alâmeti başta olmak üzere çok geniş bir alanda kullandılar. Mesud b. Mahmud (1031-1041), Abbâsî Halîfesi Kâim Biemrillah'dan veliahdlığının tasdik edildiğine dair menşûr aldıktan sonra sarayının kapısında nevbet çaldırmıştı (Beyhakî, 2019: 16).

Selçuklu sultanları Tuğrul Bey'den (1040-1063) itibaren tahta çıktıktan sonra saltanatlarının tasdiki sırasında halife tarafından kendilerine verilen unvan ve lakapları kullandılar, kapılarının önünde nevbet çaldırdılar (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 98-99; Kafesoğlu, 1972: 144; Köymen, 1976: 77). Halife Kâim Biemrillâh, 1058 yılında Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e Bağdad'a girişinden bir gün sonra hil'at giydirerek onun sultanlığını tasdik etti. Bu tasdikten sonra Sultan davul ve zurnalarla sarayına döndü (Sıbt İbnu'l-Cezvî, 2011: 41-42; İbn Kesîr, 1994: 192; Azimî, 1988: 167; Cüzcânî, 2015: 115). Abbâsî Halîfesi Kâim Biemrillâh'ın Selçuklulara gönderdiği hükümdarlık alâmetleri arasında kara sancak ve yetki vermeyi simgeleyecek altın bir asa ile birlikte sultanın önünde çalınan bir nevbet de vardı (Gordlevski, 1988: 49).

Selçuklular döneminde sadece başkentte ve otağın önünde değil, sultanların giyaplarında Bağdad'daki saraylarının önünde de nevbet çalınırdı. Sultan Tuğrul Bey'in hastalanarak 8 Ramazan 455/4 Eylül 1063 tarihinde vefat ettiğini (İbnü'l-Esîr, 1987: 41; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2013: 108; İbnü'l Adim, 1982: 7) Büyük Selçukluların Bağdad Vâlisi Ebû Saîd'den önce haber alan halife, bunu dünyevî hâkimiyeti yeniden ele geçirmek için fırsat bildi. Hâlbuki buradaki Selçuklu temsilcisi kendi payitahtından resmî bir yazı almadıkça vazifesine sürdürmek niyetindeydi. Bu nedenle halifenin Irak'ı kendi hâkimiyetine geçirmek için aldığı kararları tanımayarak, bir taraftan müdafaa tedbirleri alırken diğer taraftan Bağdad'daki Selçuklu idare binasının önünde sultanın hâkimiyetinin sembolü olan nevbeti çaldırmayı sürdürdü. O, böyle davranmakla Selçuklu hâkimiyetinin devam ettiğini gösteriyordu (Turan, 1958: 40; Turan, 1969: 101-102; Köymen, 2001: 88; Sevim ve Merçil, 1995: 502).

Tuğrul Bey'den sonra Çağrı Bey ve İnanç Yabgu da kapılarında hâkimiyet alâmeti olarak nevbet çaldırdılar (Turan, 1969: 234). Vezîr Amidü'l-Mülk, Sultan Alp Arslan'ı (1064-1072) karşılayıp tahta oturduğunda nevbet çaldırılmış hatta bu durum Vezîr Nizâmü'l-Mülk ile aralarında kıskançlığa sebep olmuştu (el-Bündârî, 1999: 28).

Selçuklularda XII. yüzyıla kadar nevbet; kös, davul, boru ve zilden meydana gelirken bu yüzyıldan itibaren Nay-ı Türkî denilen Türk borusu eklenmiştir (T. Vural, 2012b: 69).

Türkiye Selçuklularında nevbet takımı sultanın yanında bulunurdu. I. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211) tahta oturunca adına hutbe okutmuş, para bastırılmış ve nevbet çaldırılmıştı. Rükneddîn Süleyman Şah'a (1196-1204) ise Sultanlık Nevbeti, Gürcistan Seferi öncesinde ulaştı (İbn Bibi, 1996: 1/36). Konya'nın efendileri, itibarlı kimseleri, ahileri ve müzisyenleri Sultan I. Alâeddîn Keykubad (1220-1237)'i nevbet çalarak karşılamışlardı (İbn Bibi, 1996: 1/138-139). Türkiye Selçuklularının Moğolların egemenliğini tanımak zorunda kaldıkları dönemde saltanat tahtına oturan Cimri de 10 Zilhicce 675/13 Mayıs 1277 tarihinde, önceki sultanların âdetine uyarak kendi adına hutbe okutup para bastırdı ve kapısında nevbet çaldırdı (İbn Bibi, 1996: 2/210; Aksarayî, 2000: 97; Münecimbaşı, 1935: 80).

Rükneddîn Kılıç Arslan (1249-1254, 1257-1266)'ın ölümü üzerine yazılan aşağıdaki şiirdeki mısralar, Türkiye Selçuklu Devleti'nde hükümdarlık alâmetlerini göstermesi açısından önemlidir:

*“Ey sikke! Olaydan sora ayarın kalmadı.
Ey davul (kös)! O şahlar şahının mâtemi için kükre.
Ey taç! Ülkenin nizâmı bozuldu, toprağa düş.
Ey taht! Pâdişâhın talihi karardı zehir iç.
Ey çetr! Şimdi siyah kisve giymek yakışır”*

(İbn Bibi, 1996: 2/169-170).

Hârezmşâhların nevbeti hükümdarlık alâmetlerinden biri olarak kullandıkları ve Sultan Alâeddîn Muhammed'in (1200-1220) İskender Nevbeti adıyla dikkat çekici bir nevbet takımının olduğu kaynaklarda yer almıştır (Hamdullâh Müstevfi-yi Kazvîni, 2018: 394). Celâleddîn Hârezmşâh (1220-1231) zamanında da nevbet çalınıyordu. Büyük ölçüde Türklerden etkilenen Moğollardaki hükümdarlık alâmetleri arasında alem, sancak, tuğ, asâ ve nevbet bulunuyordu (Spuler, 1957: 297). Cengiz Han'ın (1206-1227) gece muhafızlarının yapması gereken görevleri söylediği Yasası'nda davulun hükümdarlık için çok önemli olduğu

şu cümleden anlaşılmaktadır: “Gece muhafızları sancağı, davulu (köbürge), mızrakları ve mutfak edevatını muhafaza edecekler.” (Moğolların Gizli Tarihi 1986: 199-200). İlhanlılarda şehzâdeler ile Moğol aristokrasisi sürekli ve ağırlıklı bir üstünlüğe sahipti. Bu nedenle bunların hem kösleri ve hem davulları vardı. Komutanların, özellikle başkomutanların kös vurdurma hakları vardı. Ancak köbürge ve tuğ, Yasa’ya göre tümen komutanlarının hakkıydı (Ögel, 2000: 8/50). İlhanlı hükümdarları tahta çıktıklarında nevbet çaldırırlar, ileri gelen kişilere hil’at giydirir, hâtûnlara, şehzâdelere, emîrlere sayısız para, mücevher ve kıymetli elbiseler dağıtırlardı (Reşîdüddîn, Fazlullah, 2013: 78; Erkoç, 2015: 40). İbn Battûta, İlhanlı hükümdarı Ebû Sa’id Bahadır Han (1316-1335)’a ve nevbet davullarına konağın sökölüp yola çıkması sırasında rastlamış, bu yolculuğun başlaması esnasındaki gördüğü hazırlıkları ayrıntılı bir şekilde anlatırken davulun bu devlette ne kadar önemli bir yerinin olduğunu vurgulamıştır.¹⁴

Nevbet, diğler hâkimiyet alâmetleri ile birlikte dönemin Türk olmayan müelliflerinin de dikkatini çekmiştir. İbn Haldun Türklere ait hükümdarlık alâmetlerini sayarken davul ve kösün bulunduğunu şu cümlelerle kaydetmiştir:

¹⁴ İbn Battûta, İlhanlılarda davulun önemini şu cümlelerle ifade etmiştir: “Trak hükümdarlarının seyahate çıktığı ve bir yerde konakladığı vakit nasıl bir merasim yapıldığını görmek amacıyla Ebû Sa’id’in avânesi ile Bağdad’dan hareket ettim. Burada şafak sökerken yola çıkmak, kuşluk zamanı mola vermek adettir. Onların yolculuk düzenleri şöyle: Kumandanlardan her biri askeri, davulu ve bayrağıyla gelip sağda veya solda kendine ayrılan yerde durur. Oradan bir adım dahi öne geçmez. Hepsi gelip sıralandıktan sonra hükümdar atına biner, kalkış davulu çalınır. Her kumandan ilerleyerek hükümdarı selamladıktan sonra daha önce belirlenmiş yerine döner. Sonra mabeyinci ve nakipler sultanın huzuruna gelir. Bunların arkasında, güzel elbiselere bürünerek, sultanın atarına binmiş yaklaşık yüz kişiden oluşan saz ve söz takımı ilerler. Çalgıcılar takımının başında boyunlarına davul asılı on süvârî ile elinde zurna bulunan beş süvârî yer alır. Bu zurnalara bizim orada “gayta” [=gayda] deniliyor. Süvârîler bu davul ve zurnaları çalarlar, bir müddet sonra durduklarında saz takımından on kişi onların yerini alır ve şarkı söyler. Bu şekilde on devir yapılıncâ konaklama vakti gelir. Yolculuk esnasında sayıları elliye yakın emîr, hükümdarın sağ ve solunda bulunur. Onların arkasında bayrak tutmak, davul çalmak ve zurna üflemekle görevli takımlar yer alır. Onlardan sonra asker köleler dizilir. Daha sonra mertebelerine göre çeşidi subaylar takip eder kafileyi. Her subayın kendine özgü bayrağı, davulu ve zurnası vardır.”(326).

“Türkler ilk önce baş tarafında bir tutam kıl bulunan büyük bir bayrak yaparlar ve bunu “Şalış” ve “Çetr” adıyla anarlar. Bu bayrak, sultana mahsustur ve onun alâmetidir. Bunun arkasından diğer bayraklar gelir. Bu Türkler bu bayrakları “Sancak” adıyla anarlar. Bunlar pek çok davullar kullanırlar, bunlara “Kösat” adını verirler.” (8-9).

Orta Çağ Türk-İslâm devletlerinde Nevbet çalma sayıları belirli kurallara bağlanmıştı (Eflâkî, 1973: 374-375; Ögel, 2000: 8/15; Sevim ve Merçil, 1995: 502). Sultanlarının gün içerisinde çaldırdıkları nevbet sayıları bağlı devletlerin emîrlerin ve şehzâdelerin çaldırdıkları nevbet sayılarından fazlaydı. Bu dönemde kurallara uymayan bağlı devletlerin hükümdarları, emîrler ve şehzâdeler; sultana, merkezi otoriteye ve halîfeye isyan etmiş kabul edilerek cezalandırılırlardı (Beyhakî, 2019: 73; Köymen, 2001: 88; Taneri, 1993: 109; Arslan, 2012: 88). Sultanlar dışındaki yöneticiler isyan etmiş olarak algılanmamak için çok dikkat etmek zorundaydılar. Nitekim Hârezmşâh Altuntaş; Sultan Mesud’un kendisi hakkındaki kötü düşüncesini sezip Herât sarayından davul çaldırmadan ayrılmış, böylece Sultan Mesud’un plânını bozmuştu (Beyhakî, 2019: 73).

1. Günde Beş Defa Nevbet Vurulması

118

Günde beş defa namaz vakitlerinde nevbet vurulması Türk-İslâm devletlerinde hükümdarlara özgü bir durum idi. Karahanlılarda tuğ ile ifade edilen nevbet, diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi hakanın kapısının önünde belli kurallara uyularak çalınırdı (Kaşgarlı Mahmud, 2005: 127; Ögel, 2000: 8/16). Gazneli sultanlarının saraylarının kapılarında namaz vakitlerinde olmak üzere günde beş defa nevbet çalınırdı (Köymen, 1979: 292). Selçuklularda sultanlar için nevbet, günde beş defa namaz vakitlerinde sarayın önünde çalınırdı. Selçuklulardaki bu uygulama Sultan Tuğrul Bey zamanında başladı. Sultan Tuğrul Bey’in Bağdad’da da otağının önünde günde beş defa nevbet çaldığı bilinmektedir (Köymen, 1976: 77; Köymen 2001: 89; Kafesoğlu, 1972: 144). Sultan Melikşah tahta oturduktan sonra kendi adına günde beş defa nevbet çalınırken o, amcası Osman b. Çağrı’nın da nevbey çaldırmasına izin verdi (Merçil, 2007: 118).

458/1066 yılında Hârezm Seferi’ne çıkan Sultan Alparslan, konakladığı yerlerin birinde muhtemelen çadırındayken kendi davulunun sesinden başka bir davulun sesini duyunca “Bu nedir?” diye sordu. Yanındakiler “Hezaresb’inn davuludur” dediler. Bunun üzerine, Sultan; “Hezaresb kim oluyor ki izinsiz bu işi yapıyor?” dedi. Sultan Alparslan’ın bu sözüne Hezaresb kırıldı. Ertesi gün Sultan ona hil’at

hediyeye etti ve gönlünü aldı (Sibt İbnu'l-Cezvî, 1999: 148; Köymen, 2001: 88-89; (Merçil, 2007: 117).

Hükümdarlar dışında günde beş defa nevbet çalınmasına verilecek ilginç örneklerden birisi de Gevherayîn'in durumudur. Muharrem 470/Temmuz-Ağustos 1078'de Bağdad'a gelen Sadü'd-devle Gevherayîn evinin kapısının önünde günde beş defa nevbet çaldırtmıştı. Oysa Gevherayîn daha önce talepte bulunmuş ve böyle bir geleneğin olmadığı gerekçesiyle isteği geri çevrilmişti (el-Bündârî, 1999: 53; İbnü'l-Esîr, 1987: 108; (Merçil, 2007: 118).

Mehmed Tapar'ın Sultan Berkyaruk (1092-1104)'a karşı hükümdarlık iddiasıyla 494/1101 yılında isyan edip Hemedan civarında günde beş nevbet defa çaldırması savaş sebebi olarak görülmüştü (Azimî, 1988: 32; İbnü'l-Esîr, 1987: 250; Râvendî, 1999: 44; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 151; Turan, 1969: 180). Bundan başka Berkyaruk ile Mehmed Tapar arasındaki son savaştan sonra yapılan antlaşmanın bir maddesi Mehmed Tapar'ın da günde beş defa nevbet çaldırabileceği idi. Hükümdar dışında günde beş nevbet çaldırmanın isyan kabul edilmesine bir başka örnek Emîr Üner'in Sultan Berkyaruk'a karşı isyanı sırasında kırmızı otağ kurdurup kapısında günde beş defa nevbet çaldırmasıdır Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 147; Köymen, 1984: 10; Turan, 1969: 181).¹⁵

Sultan II. Melikşah (1105), kardeşi Muhammed'i Atabeg Bozaba ve Vezîr Tâceddîn ile birlikte Fars'a göndermişti. Sultan Bağdad'a gelince Bozaba 1147 yılında onları İsfahan'a getirdi ve Muhammed'i tahta oturtturarak günde beş defa nevbet çaldırdı. Sultan bu durumu isyan kabul edip üzerlerine yürüdü ve Bozaba'yı öldürdü (İbnü'l-Esîr, 1987: 99; Aksarayî, 2000: 19; Ahmed b. Mahmud, 1977: II/72).

Sultan Sancar (1118-1157)'in, yeğeni Mahmud, günde beş nevbet çaldırıp saltanat merasimleri başlatması konusundaki kıskırtmalara alet olup Hemedan'a geldi (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 151). Sultan Sancar ile görüşmek için gelen Mahmud görüşmeden önce Vezîr

¹⁵ Emîr Üner'in nevbet çaldırma olayı şu şekilde gerçekleşti: *"Berkyaruk'un Horasan'a gittiği ve Mü'eyye'ül-Mülk'ün azledildiği sırada bu zat sultanın kölesi Üner'i yanına gitti ve; Senin Türkân Hâtûn ile oğlu Mahmud'dan ne eksiğin var? Sultan Melikşah seni bütün oğullarından daha aziz tutardı ve seni "oğlum" diye çağırırdı. Senin kalplerdeki yerin ve itibarın meliklerinkinden fazladır ve sen hüner ve maharet bakımından onlardan üstünsün. Ordu ve halk seni sever ve senin tarafındadır. Saltanat tahtına otur. Bir zafer kazanır kazanmaz bütün cihan eline geçer dedi. Üner bu hileye kandı ve hükümdarlık gururuna kapılarak kendi adına nevbet çaldırıp kırmızı otağ kurdurdu."* (Râvendî, 1999: 141).

Nizâmeddîn'in yanına geldi (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 170; Köymen, 1984: 10-11; Fidan 2015: 99). Vezîr onu, hükümdarın yanındayken günde beş kere nevbet çaldırmaması (Bûk-i Türki-Türk Borusu) konusunda uyardı (el-Bündârî, 1999: 124; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 169). Ancak Sultan Sancar, yeğeni ve damadı olan Irak Selçuklu Sultanı Mahmud'un kendi yanında olmamak şartıyla günde beş defa nevbet çaldırmasına izin verdi (Köymen, 1989: 118).

III. Tuğrul döneminde (1177-1194), Halife Nâsır Lidinillâh'ın Atabey Kızıl Arslan'a gönderdiği bir mektup üzerine, Kızıl Arslan Irak Selçuklu hânedânına son vermek amacıyla 584/1188 yılında isyan ederek merasimle tahta oturup günde beş defa nevbet çaldırdı (Kafesoğlu, 1984: 118; Özaydın, 2007: 39; Merçil, 2007: 120). Ahmed b. Mahmud bu olayı: *"Kızıl Arslan engel ve rahmetten kurtuldum, pâdişâh oldum sandı. Kendi adına beş nevbet çaldırıp sevindi. Devletinin bâki kalacağına inandı. Kaza ve kaderden gâfil ve saltanat berbat olacağından cahildi. Sonra Atabey Kızıl Arslan bu hâl üzerinde Hemedan'da kaldı, Sultan Tuğrul'un bütün ülkelerini istilâ etti."* şeklinde anlatmıştır (2/130).

Hârezmsâhların da günde beş defa namaz vakitlerinde nevbet çaldırdıkları bilinmektedir (Taneri, 1993: 110; Kafesoğlu, 1984: 206; Arslan 2012: 89). Alâeddîn Muhammed namaz vakitlerinde hükümdarın kapısında beş nevbet çaldırma merasimine son verdi, bu yetkiyi oğullarına ve meliklere devretti. Ancak kendi sarayının önünde güneş doğarken ve batarken yirmi davul ile çalınan Zülkârneyn veya İskender Nevbeti adıyla bilinen nevbet çaldırdı.¹⁶ Delhi'deki Türk Sultanları da Zülkârneyn nevbeti çaldırırlardı (Ögel, 2000: 8/23).

¹⁶Zülkârneyn Semerkand'ı alıp Türk ülkelerine geldiğinde onların büyük ve güçlü bir ordusu bulunan Şû adındaki genç hakanları vardı. Bu hakan Balasagun yakınında Şû adında bir kale yaptırmıştı. Balasagun'daki sarayının önünde her gün beyler için 360 nevbet davulu vurdururdu (Ögel, 2000: 8/23). Nesevî Zülkârneyn Nevbeti için: *"Muhammed b. Tekiş, Nevbet davullarının altın kaplamalı, değneklerin inci kakmalı, diğer âletlerin mücevherlerle süslü olmasını, görevlilerin parlak ve yaldızlı üniformalar giymesini emretmiştir. Zülkârneyn nevbeti denilen bu nevbetin açılış merasimine bizzat nezaret eden Hârezmsâh, ilk nevbetin sarayında tutuklu bulunan hükümdarlar ve onların oğulları tarafından icra edilmesini istemişti. Nevbet çalan tutuklular arasında son Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul'un oğlu, Gûrlu Gıyâseddîn Mahmud'un oğulları, Bâmiyân hâkimi Melik Alâeddîn, Belh Vâlisi İmâdüddîn ve oğlu, Tirmiz Vâlisi Behram Şah, Buhâra hâkimi Sancar gibi çok sayıda ünlü şahsiyet vardı."* cümlelerini kaydetmiştir (Nesevî, 1934: 21). Hamdullah Müstevfi-yi Kazvî'nî ise biraz da abartılı bir şekilde ; *"O, kendisi için İskender'in Nevbeti'ni kurdurdu. 27 eşek yükü altından*

Türkiye Selçuklularında Sultan I. Mesud'dan (1116-1155) itibaren namaz vakitlerinde günde beş defa nevbet çalındı (İbn Bibi, 1996: 2/210; Aksarayî, 2000: 97; Müneccimbaşı, 1935: 80). İlhanlı hükümdarı Gâzân Han (1295-1304), Anadolu'daki komutanı Abışka (Abuşga) Noyan'dan Türkiye Selçuklu sultanı III. Alâeddîn Keykubad'ı kendi kontrolü altında tutmasını istedi. Bu emir üzerine III. Alâeddîn Keykubad'ı Kayseri-Elbistan arasındaki karargâhı Yabanlu'ya çağırarak Abışka Noyan, burada sultan adına günde beş defa nevbet çaldırdı (Merçil, 2007: 122).

Osmanlı pâdişâhlarının saraylarının kapısında günde beş defa nevbet çalınırdı. Merkez ve saray teşkilâtı kurulduktan sonra pâdişâhın Arz Odası'ndan çıkıp tahta doğru gidişinde Dîvân Nöbeti denilen bir nevbet çalınırdı (Turan, 2014: 293; Yüce ve vd., 1988: 498).

Abbâsî halîfelerinin kullandıkları nevbetler Türk-İslâm devletleri ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik İbn Kesîr'in şu cümlelerinden daha iyi anlaşılacaktır:

“Celâlüd-devle Bağdad'a geldi. Halîfe onu Dicle'de bir gemide karşıladı. Beraberinde ekâbir ve ümerâ da vardı. Celâlüd-devle, halîfenin huzuruna vardığında yeri defalarca öptü. Sonra hükümet konağına gitti. Halîfe ise kendi sarayına döndü. Celâlüd-devle namaz vakitlerinin üçünde tıpkı Adüdü'd-devle, Samsamü'd-devle, Şerefü'd-devle ve Bahaü'd-devle zamanlarında olduğu gibi davul çalınmasını emretti. Halîfe ise beş vakit namazda kendisi için davul çalınmasını emrediyordu. Celâlüd-devle bu üç vakit davul çaldırmayı kendisi için beş vakte çıkartmak istedi, ancak kendisine “böyle yapman halîfe ile eşitlik iddiasında bulunduğun anlamına yorumlanabilir” dediler. Sonra o, beş vakitte de kendisi için davul çaldırmaya karar verdi.” (98).

2. Günde İki veya Üç Defa Nevbet Vurulması

Tâbi bir hükümdarın nevbet çaldırma sayısı ile metbû hükümdarınki farklıydı (Nesevî, 1934: 21). Türk-Sultanları; meliklerin, tâbi hükümdarların ve emîrlerin sabah, akşam ve yatsı namazı vakitlerinde olmak üzere günde üç defa nevbet çaldırmalarına izin vermişlerdi. Hükümdarlar dışında üç yerine beş nevbet çaldıranlar ise cezalandırıldılar (Nizâmü'l-Mülk, 2009: 199; Turan, 1958: 40; Kafesoğlu, 1972: 144; Köymen, 1976: 77; Sevim ve Merçil, 1995: 502; Özaydın, 2007: 39). Nitekim Celâleddîn Hârezmşâh, kendisiyle aynı sayıda nevbet

davul yaptı. Yabancıardan yirmi beş ve Sultan'ın yakınlarından iki kişi olmak üzere ilk gün yirmi yedi şehzâde o nakkâreyi çaldılar.” kaydını düşmüştür (394).

çaldıran Ahlât Vâlisi İzzeddîn Aybeg'e ölüm cezası vermişti (Nesevî, 1934: 21; Kafesoğlu, 1984: 206; Taneri, 1993: 110; Arslan, 2012: 89).

Gazneliler döneminde veliahd tâyîninde nevbet çalınırdı. Mesud'un Abbâsî Halîfesinden veliahdlık menşûru almasından sonra nevbet çalınmıştı (Arslan, 2012: 88). Sultan Mesud, oğullarından Mevdûd'u ve Mecdûd'u vâli tâyîn ettiğinde her ikisine nevbet takımı hediye etmiş, onlar vâli oldukları bölgelerde bu nevbeti iki veya üç defa çaldırmışlardı (Köymen, 1979: 292).

Selçuklularda tâbi hükümdarlardan Fazlaveyh, Hemedan'a gelerek, Sultan Alparslan'a kardeşi Kavurd'tan şikâyette bulunduğu zaman, sultanın ikramına ve hil'atlarına nâil olmuş, sultan onun kapısının önünde namaz vakitlerinde beş defa nevbet çalmasına izin vermişti. Bu örnek, tâbi hükümdara gösterilen pek nadir bir iltifat ve istisna idi. Çünkü tâbi hükümdar günde üç defa nevbet çaldırabilirdi (Sıbt İbnu'l-Cezvî, 2011: 188-189; Turan, 1969: 114; Köymen, 1976: 77; Özaydın, 1990: 22). Sultan Melikşah (1072-1092), Fahrû'ddevle'nin karargâhında bulunduğu müddetçe sabah, öğle ve akşam namaz vakitlerinde olmak üzere kapısında üç defa, tâyîn edildiği Diyarbakır'da ise beş namaz vaktinde nevbet çaldırmasına izin vermişti (Sıbt İbnu'l-Cezvî, 2011: 255; Yinanç, 1992: 137). Büyük Selçuklularda önemli görevlerden biri Hares Emîrliği idi. Sultanlar birini zindan, sopa veya idam cezasına çarptırıp bu cezanın uygulanmasını emrettiklerinde bu işin gerçekleştirilmesi Hares Emîri'ne düşerdi. Böylesine çok önemli görevleri yerine getiren Hares Emîri'nin kös, alem ve nevbeti bulunurdu (Nizâmü'l-Mülk, 2009: 199). Sultanlar, bazı özel önem verdikleri elçilerin geldiğinde kabullerinde onların kapılarında gönde iki veya üç defa nevbet çaldırıyorlardı. Sultan Sancar, halife'nin kendisine gönderdiği elçi Ali b. Tarrad ez-Zeynebî'ye izzet ü ikramda bulunmuş ve kapısının önünde üç namaz vaktinde nevbet çalmasını emretmişti (İbn Kesîr, 1994: 369).

Osmanlı Devleti'nde pâdişâhlardan başka vezîrlerin de nevbet çaldırma yetkileri vardı. Vezîrlerin çaldıracakları nevbet sayısı üç olarak sınırlandırılmıştı. Ayrıca pâdişâh ve vezîrlerin kullandıkları nevbet takımları arasında da farklılıklar vardı. Vezîr ve paşaların yedi, sadrâzâmın dokuz, pâdişâhların ise on iki katlı nevbetleri vardı (Ögel, 2000: 8/47; Yüce ve vd., 1988: 498).¹⁷ Vezîrlerin nevbet çaldırmalarına bir diğer örnek Rus Seyyah Afanasiy Nikitin'in verdiği bilgidir. Ona göre, Hindistan'daki Behmen Türk Sultanlığı'nın (1347-1527) ünlü vezîri

¹⁷ Nevbetin büyüklüğü kat terimi ile ifade edilir ve her bir sazın sayısına göre değişirdi.

Melikü't-Tüccar'ın¹⁸ sarayında yirmi borazan, on nakkâreci ve on davulcu bulunuyordu (26).

Geçmişte neveti sadece devlet görevlilerinin değil bazı nüfûzlu kimselerin de çaldığına rastlanılmıştır. Örneğin Vezîr Nizâmü'l-Mülk'ün kapısında günde üç defa nevet çalmırdı (Merçil, 2007: 121). Onun oğlu Mü'eyyed'ül-Mülk 475/1082-1083 yılında İsfahan'dan Bağdad'a geldiğinde burada kendi evinin önünde namaz vakitlerinde olmak üzere günde üç defa nevet çaldırdı. Ancak bu durum halifenin hoşuna gitmedi ve nevet çalmaya son verirdi (el-Bündârî, 1999: 73; Merçil, 2007: 121).

Türk-İslâm devletlerinde hükümdarlardan başka bağlı devletlerin hükümdarlarının, bir bölgeye vâli tâyin edilen şehzâdelerin, yüksek rütbeli devlet adamlarının ve sipehsalârların da nevet takımları vardı. Bu dönemdeki Türk hükümdarları; kendilerine bağlı beyleri, emîrleri ve komutanları taltif etmek istediklerinde, onlara bağımsızlık verdiklerinde veya bağımsızlıklarını tanımak zorunda kaldıklarında başka hediyelerle birlikte bir çalgı grubunu göndermeleri gelenek halini aldı (Bilgiç, 1944: 294; Turan, 1958: 40; Köymen, 1976: 77; Taneri, 1993: 109; Arslan, 2012: 88; T. Vural ve F. Vural, 2012: 565-566; Turan, 2014: 293). Sultan Alparslan'ın kendine tâbi hükümdarlardan Fazlaveyh'e hil'atlar gönderdiği ve kapısında nevet çaldırmasına izin verdiği bilinmektedir (Özaydın, 1990: 2; Köymen 2001: 89; 2). Sultan Melikşah, Cemâziyelevvel 476/Eylül 1083 tarihinde Mervanoğullarına son vermesi için Fahrûddeve'yi Diyarbakır ve Ahlât bölgelerinin emîrliğine tâyin ettiğinde tıpkı yarı bağımsız şekilde vâli tâyin edilen Selçuklu şehzâdelerine yapıldığı gibi kös, hil'at ve sancak gönderdi, onun nevet çaldırmasına izin verdi (el-Bündârî, 1999: 77; İbn Kesîr, 1994: 254; Sibt İbnu'l-Cezvî, 2011: 255; Yinanç, 1944: 137-138; Kafesoğlu, 1973: 38). Abbâsî Halifesi Müsteşrîd Billah ve Büyük Selçuklu Sultanı Sancar'ın, Danişmendli Melik Gâzi (1106-1134)'nin hâkimiyetini tasdik etmek amacıyla gönderdikleri hediyeler arasında nevet de vardı (Özaydın, 2007: 39). Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Emîr Hüsâmeddîn Çoban'a 1223 yılındaki Suğdak Seferi sırasında nevet takımı hediye etmişti (Ahmed b. Mahmud, 1977: 2/153-154; Özaydın, 2007: 40). Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in başarı kazanan emîrlerini ödüllendirirken onlara verdiği hediyeler ve imtiyazlar arasında nevet çaldırma izni de vardı (Özaydın, 2007: 40). Bu konuda bir örnek de II. Gıyâseddîn Mesud'un (1282-1296, 1302-1308) Osman Gazi'ye (1299-1326) bağımsızlık fermânı ve Uç

¹⁸ Şemseddîn III. Muhammed (1463-1482) zamanında vezîrlük yapmıştır.

Beyliğı alâmeti olarak davul, boru ve zilden oluşan nevbet takımı göndermesidir (Hadîdî Tarihi, 2015: 32; Neşrî, 2018: 39).¹⁹ Osman Gazi kendisine davul ve boru getirenlere bunları çaldırması ve müzik bitene kadar ayakta durmuştu.²⁰ Osmanlı Devleti'nde Dîvân Nöbeti denilen nevbetinden başka sarayda yapılan törenlerde de nevbet çalınırdı (Gordlevski, 1988: 94; Ögel, 2000: 8/17-18; Yüce ve vd. 1988: 498).²¹ Yezdî, Emîr Timur'un (1370-1405) 1370 yılında Emîr Hüseyin'i ortadan kaldırmasından sonra Seyyîd Bereke'nin ona saltanat alâmeti olarak davul ve alem takdim ettiğini kaydetmiştir (Nizamüddin Şâmî, 1987: 94). Altınordu tahtına geçmek için yardım isteyen Toktamış'a (1380-1406) Emîr Timur'un yardıma ilaveten verdiği hediyeler arasında davul da vardı (Lamb, 2020: 135).

B. Askerî Alanda Nevbet

Mûsikî, insanı çok yönlü olarak güçlü bir şekilde etkiler. Bazen onu canavarlaştırırken bazen de sakinleştirir. Bu açıdan mûsikî, askerî teşkilâtın içinde yer almış ve bu sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Davul sesinin gür çıkması nedeniyle askerleri daha çok etkilediğinden orduda ön plâna çıkmıştı (Baykara, 2001: 199; Sanal, 2002: 271).²²

¹⁹ Oruç Beğ Tarihi ve Anonim Osmanlı Kroniğı ise Karacahisar'ın fethinden bahsetmiş ancak davul, kös ve nevbetten bahsetmemiştir (Oruç Beğ, 2014: 15; Anonim Osmanlı Kroniğı, 2015: 9; Yüce ve vd., 1988: 498).

²⁰ Osman Gazi'nin müziğın çalma süresince ayakta durmasının nedenini Âşık Paşaoğlu şu şekilde kaydetmiştir: "İki hususî mânâsı vardır. Bunların biri gazilerdir. Nöbet vurulması gazanın bildirilmesidir. Gaza hazır olun demek olur. Bunlar Allah rızası için gazaya hazırız diye ayak üzere dururlar. Diğeri, yoksul doyurucu sofrası sahipleridir. Dünya halkına nimetler yedirirler. Bu Osmanlı Hânedânı ne yaparsa ahlâk kanunu üzere yapar" (19).

²¹ Osmanlılarda Osman Gazi ile başlayan nevbet veya mehter müziğı, II. Mahmud dönemine kadar sürmüştü. II. Mahmud 1826'da Mehterhâne'yi kapattı. Yerine Batı'daki askerî mızıkta takımlarına benzer bandonun kurulması için Enderun'daki gençlerden yeni bir mızıkta takımı oluşturdu (Özcan, 2006: 422; Turan, 2014: 294).

²² "Davul ve kös, yüksek sesleri ve coşturucu güçleri dolayısıyla savaşta âdeta bir silah gibi değer kazanmıştır. Osmanlı ordusu, mehter takımının vurduğu "Kûs-i Rihlet" denilen ritimle yola çıkar ve savaşa başlamadan önce çalınan "Tabl-ı Saf" ile nizâma girerdi. "Tabl-ı Cengi" veya Kkûs-i Gazâ" askere yön verir, davulların susması ise tuğ ve sancakların tehlikede olduğunu gösterirdi. Gün boyu süren savaşlarda o günkü çarpışmaların bittiğı "Tabl-ı Asayış", kalenin fethedildiğı veya zaferin kazanıldığı "Tabl-ı Beşâret" yahut "Kûs-ı Müjde" vuruşlarıyla duyurulurdu. Avrupalıları özellikle davul ve kösleriyle korkutan mehter takımı,

Nevbetin ordu içinde kullanılmasının amacı; mûsikî nağmelerinin ve güzel seslerin işitildiğinde askerlerin kalplerinde sevinç ve neşe oluşturması içindi. Bu yolla onların çok ağır olan işleri kolay bir şekilde gerçekleştirmelerine imkân vermek ve yapmak istedikleri işlerin uğruna gerekirse canlarını feda etmelerini sağlamak amaçlanıyordu. Çok erken dönemlerden itibaren davulun öneminin farkına varan Türkler, eğitimlerinden başlayarak savaş esnasına kadar askerleri coşturmak ve onlara moral vermek amacıyla orduda neveti çok etkili bir şekilde kullandılar (İbn Haldun, 1996: 4; Turan, 2014: 293; T. Vural ve F. Vural, 2012: 566).²³

İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde nevet askerî alanda Hunlar ve Göktürklerden itibaren kullanılmaya başlandı. Bu dönemde kös ve davulun çalınması savaşın başlamasına işaret ederdi. Savaş zamanlarında ordunun saldırı ve duraklamalarını Hakanlık Kösü'nün sesi belirlerdi. Bu anlamda davul bir savaş âleti olarak kullanıldı. Kaynaklar savaş sırasında kullanılan kılıç, gürz, kös ve davulun etkisinden ortamı toz bulutunun kapladığını, hatta bu savaş âletlerinin etkisinin büyüklüğünden adeta gökyüzünün renginin değiştiği kaydetmişlerdir (Aksarayî, 2000: 225; Ögel, 2000: 8/3; Özaydın, 2007: 39; Bilgiç, 2012: 294).

Hunlar zamanında askerî alanda nevet benzer mızıkânın kullanıldığına dair bilgilere Çin kaynaklarından ulaşılmaktadır. Bu kaynaklar, Hunların davulu oldukça gelişmiş bir savaş taktiği olarak kullandıklarını kaydetmişlerdir. Hunlar davul çalarak orduyu hareket ettiriyor, hareket halinde olduğu zaman çaldıklarında ise durduruyorlardı. Böylece davul ile ordunun kontrolünü sağlamış oluyorlardı (Ögel, 2000: 8/41; Vural, 2012b: 68).

1683 yılındaki II. Viyana Kuşatması'ndan sonra "Alla Turca" denilen marş ritminde bir müzik türünün doğmasına sebep olmuş ve Haydn, Mozart ve Beethoven gibi birçok ünlü besteci "Türk Marşı" adıyla çeşitli orkestra parçaları bestelemişlerdir." (Bozkurt, 1994: 53).

²³ Türklerin orduda nevet kullanması diğer toplumlarında ilgisini çekmişti: "17. ve 18. yüzyıllarda başta Almanya olmak üzere neredeyse her devlet kendi mehter topluluğunu oluşturma girişimlerinde bulunmaktaydı. 1865 yılında Würzburg'da, 1686 yılında Hannover'da ve 1690 yılında Münih'te mehter takımları kurulmuştu. 1700 yılı başlarında Avrupa'nın irili ufaklı birçok şehrinde mehter takımları ya da adı değiştirilerek Türk Bandosu mânâsında "Türken Trommel" isimli bandolar kuruldu." (Kaya, 2012: 100).

İslâmiyet'ten önceki Türklerin orduda kullandıkları davul ve kös gibi müzik âletlerine İslâmiyet'ten sonra kurulan Türk devletleri tarafından yapılan yeni ilavelerle oluşturulan nevbet orduda da sıklıkla kullanıldı.²⁴

Karahanlılar dönemi savaşçılık ile kültürün harman olduğu bir zamandı. Nevbetin bu dönemde başlıca iki görevi vardı:

a) Hakan'ın otağı veya sarayında nevbet vurma

b) Savaş alâmeti olarak nevbet vurma (Ögel, 2000: 8/106; Genç, 1981: 153-154; T. Vural, 2012a: 446).

Gazneliler de nevbeti orduda kullandılar. Ali Tegin (1020-1034) zamanında Karahanlı-Gazneli mücadelelerinde savaş başlamadan önce Gazneli ordusu, düşmana korku vermek amacıyla hava kararınca kadar nevbet çalmış, ertesi gün sabah olunca da askerler savaş düzeni alıp nevbetin vurulması ile savaşın yapılacağı alana doğru hareket etmişti (Beyhakî, 2019: 316; Köymen, 1979: 290). Sultan Mesud b. Mahmud zamanında Selçuklularla mücadele döneminde de nevbetin bu şekilde kullanıldığı görülür.²⁵ Bu dönemde nevbet orduda sadece piyâdeler tarafından değil aynı zamanda fillerin üzerindeki askerler tarafından da çalınırdı (Beyhakî, 2019: 316, 318; Köymen, 1979: 290).

Selçuklu ordusunda nevbetin kullanılması Sultan Tuğrul Bey zamanında başladı. Selçuklularda nevbet askerî bando tarafından çalınırdı (Eflâkî, 1973: 375; Turan, 1958: 39; Köymen, 1976: 77; Sevim ve Merçil, 1995: 502). Sultanlar sefer dâhil bir yere gittiklerinde nevbet takımlarını yanlarında götürürlerdi. Selçuklu devletlerinde ordunun toplandığı konak; akına başlayış veya sefere çıkma yeri idi. Davullar bu konaktan çıkış sırasında vurulurdu (Nizâmü'l-Mülk, 2009: 199; İbn Bibi, 1996: 1/394; Gordlevski, 1988: 47; Köymen, 2001: 89; Özyayın, 2007: 40). Sultan Alparslan'ın ordusu Malazgirt Savaşı öncesinde sürekli

²⁴ Bu konu Nizâmü'l-Mülk; *"Halife daha sonra askerlerin silah kuşanmasını ve cenk köslerine vurmasını, savaş borularının ötmesini, askerlerin ordugâhtan çıkıp düz alanda harp düzenine geçmelerini fermân buyurdu"* şeklinde kaydetmiştir (21). Fâtımîler nevbet konusunda Abbâsîlerden çok etkilenmişlerdi. *"Halife Aziz-Billâh'ın Suriye seferine çıkarken ordusunun içinde saz borusu ve iki tür davul bulunmaktaydı."* (Farmer, 2000: 36). Orta Çağ'daki Türk olmayan İslâm devletlerinde de savaş davullarına sıklıkla rastlanmaktadır. Saffârî hükümdarı Amr b. Leys ile Sâmânî İbrahim arasındaki savaş başlamadan önce her iki tarafın da savaş davulları çaldırmaları bu konuya verilecek bir örnektir (Hamdullâh Müstevfi-yi Kazvînî, 2018: 300).

²⁵ Beyhakî, Dandanakan Savaşı (1040) sırasında Gazneli ordusunda nevbetin kullanımını şu cümle ile kaydetmiştir: *"Bizimkiler bu gece sabaha kadar çalışıp savaşa hazırlandılar. Sabahleyin davullar çalınmaya başladı."* (539).

tekbir sesiyle haykırarak, nevbet çalıp etrafa oklar atarak Bizans ordusunu moral bakımından çökertmeye çalışmıştı (İbnü'l-Cezvî, 2014: 101; el-Bündârî, 1999: 39-40; El-Hüseynî, 1999: 25-26; Sevim ve Yücel, 1989, 71; T. Vural ve F. Vural, 2012: 572).

Musul Atabeyliği'ndeki savaş malzemeleri arasında davul ve boru da vardı. Ordu davul sesi ile hareket ederdi. Ancak aniden ve gizlice harekete geçecekse görevlilere özellikle davul çalınmaması emredilirdi. Ordunun hareket etmesi veya hareket halindeyken durması için komut davullarla veriliyordu (Gök, 2013: 390, 454).

Türkiye Selçuklularında nevbet takımının orduda çalındığı bilinmektedir (Göksu, 2010: 282). Kaynaklarda Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Alaşehir Seferi'ne çıkarken, orduda nevbet çaldırıldığı bilgisi yer almıştır (Aksarayî, 2000: 139). Sultanın 1226 yılında Çemişkezek'i aldığı nevbet çaldırıldığı da bilinmektedir (Taneri, 1993: 74; Cahen 2012: 74). Bu örneklere ilaveten Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Celâleddîn Hârezmşâh ile 1230 yılında yapacağı Yassı Çemen Savaşı için yola çıktığı günde nevbet çaldırmıştı (Nesevî, 1934: 131; İbn Bibi, 1/394; Taneri, 1993: 82; Cahen, 2012: 84). 1243 yılında Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında yapılan Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu ordusunda kullanılan nevbetin sesini İbn Bibi şu cümleler ile kaydetmiştir:

“Borunun ve davulun (kös) ötmeye başlamasıyla güneşin yüzü tozdan bembeyaz oldu. Hindi zilin sesinden ve çalınmasından yer tekerlek gibi yerinden oynamaya başladı. Akıl ve düşünce gürültüden iş yapamaz hale geldi. Kalp, can korkusunda çarpmaya başladı.” (1996: 2/146)

Kaynaklarda Türkiye Selçuklu ordusunda çalınan nevbetin etkisinin yeri-göğü titrettiği ifade edilmiştir (İbn Bibi, 1996: 2/69; T. Vural, 2012a: 449; Kaya, 2012: 97). Aksarayî, Türkiye Selçuklu ordusunun ihtişamından bahsederken aynı zamanda nevbet davulundan bahsetmiştir; *“Türkiye Selçuklu Devleti ordusu; yayası, süvârîsi, çok sayıda nevbet davulu, alem, bayrak ve sancağı ile Deccal'ın ordusunu andırıyordu.”* (39).

Savaş öncesi ve savaş sırasında bir emirin duyurulması için davul veya trampet çalındığı bilinmektedir (Gök, 2013: 454). Nitekim Hârezmşâh hükümdarı Sultan Celâleddîn, 1221 yılında yapılan Parvan Savaşı sırasında Moğolların etrafını sarmaları için trampet çaldırarak ordusuna ata bin emrini vermişti (Cüveynî, 2013: 346; D'ohsson, 2014: 132). Yine Sultan Celâleddîn, İndus Nehri kıyısında Moğollarla mücadele

ederken askerlerini galeyana getirip onların tekrar hücum kalkmaları için nakkâre çaldırmıştı (İgnatiyeviç, 1953: 57).

Moğollarda savaş zamanlarında davulun çok önemli yeri vardı. Savaşa girecekleri zaman ordu içerisinde her taraftan görülen büyük bayrakları asarlar ve gür sesli davulları çalarak hem ordunun kontrolünü sağlar hem düşmana korku verirlerdi (Moğolların Gizli Tarihi, 1986: 46). İlhanlı ordusunun merkezinde bulunan nevbet, ordu kontrolünün sağlanması açısından çok önemliydi. Ordunun merkezinden başka sağ ve sol kanatlarında da nevbet davulu bulunur ve bu davulların çalınması ile ordu harekete geçer, eğer hareket halinde ise dururdu. Kumandanlardan her biri davulu ve bayrağıyla gelip sağda veya solda kendine ayrılan yerde durur, tamamı sıralandıktan sonra hükümdar atına biner, kalkış davulu çalınır ve ordu hareket ederdi (İbn Battûta, 2000: 326; Ögel, 2000: 8/105). İbn Tagrıberdi; Memlûkler ile İlhanlılar arasında gerçekleşen savaşta, Memlûk Sultanı Baybars'ın nevbet davullarını çaldırarak savaşın gerçekleştiği bölgeye yaklaşmasıyla, sesi duyan İlhanlıların korktuklarını bu korku ve tedirginlik ile 20 bin Tatar'ın savaş alanını terk ettiğini bu sırada Baybars'ın askerlerinin at sırtında nevbet davullarını çalmaya devam ettiklerini kaydetmiştir (110-111). Moğollar ile Memlûkler arasında 27 Rebiülevvel 699/22 Aralık 1299'da başlayan III. Hıms Savaşı'nda sağ kanatta görev yapan Moğol kumandanı Kutluğşah, saltanat köslerini kendi tarafına aldı. Onun böyle bir değişikliğe gitmesindeki amacı Memlûklerin Moğol sultanının merkezde değil de sağ kanatta bulunduğunu zannedip o tarafa saldırmaları içindi. Nitekim öyle de olmuş ve bu nedenle savaşın seyri değişmişti (Uyar, 2020: 67, 172).

Timurlular nevbet yerine nakkâre kelimesini kullanmışlar (Aka, 1991: 9; Marozzi, 2006: 119; İnalçık, 2016: 133) ve nevbet âletlerinin bulunduğu yere tablhâne veya nakkâr hâne, buraya bakan görevliye nakkâreci adını vermişlerdi (Aka, 1991: 116). Emîr Timur'un orduya çok önem verdiği bilinmektedir. Müellifi tartışma konusu olan ancak Emîr Timur'un faaliyetlerine büyük ölçüde ışık tutan Tüzükât'ta; Timur'un asker sayısına göre her komutana davul ve boru verdiği, ordu içerisindeki yüzbaşılardan büyük davulları taşıdıkları kaydedilmiştir. Timurlularda oymak ve boy beylerine de davul ve boru verilirdi (103-104). Emîr Timur'un bir emîri bir memleketi fethettiğinde veya bir orduyu yendiğinde onu ödüllendirirken verdiği hediyeler arasında Tuğ

ve nakkâre de vardı.²⁶ Yezdî, 803/1401 yılındaki Dımeşk kuşatması öncesinde Timurlu askerlerinin nakkâre ve nefir çalarak savaş çılgılığı attıklarını kaydetmiştir (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 358).

Emîr Timur 783/1381 yılında Herât'ı fetih için sefere çıktığı zaman da ordusunda tabl (davul), nakkâre ve boru çaldırmıştı (Nizamüddin Şâmî, 1987: 100). 801/1398-1399 tarihinde Hindistan Seferi'ne çıktığında düşmana korku salmak için nakkâre çaldığı bilinmektedir (İgnatiyeviç, 1953: 140). Bu konuda başka bir örnek Sultan Yıldırım Bayezid ile Emîr Timur arasında 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda Emîr Timur, muharebenin başlaması için köslerin vurulmasını emretmişti (Nizamüddin Şâmî, 1987: 100). Bu dönemde; ordunun toplanması, geçit resmi, hücum emri ve askeri coşturmak amaçlı davullar da çalınırdı (Lamb, 2020: 156, 169-170, 203, 256). Timurlularda daha sonraki dönemlerde de orduda nakkâre çalındığı, savaşın kazanılmasından sonra ise müjde nakkâresi vurulduğu bilinmektedir. Nitekim 823/1420 yılında Mirza Şahruh (1405-1447), I. Azerbaycan Seferi'ne çıktığında tavacılara orduya savaş araçlarıyla birlikte nakkâre temin etmelerini emretmişti (Hasan-ı Rumlu, 2006: 139, 144). 824/1421 yılında Karakoyunlu Mirza İskender (1420-1438) ile yapılan Eleşkirt Savaşı sırasında Mirza Şahruh'un ordusundaki davul ve kös sesinin düşmana verdiği korkuyu Tihranî şu cümlelerle kaydetmiştir:

"Kiyâmet gününün korkusunu uyandıran onun borusunun (nefir) sesinden düşman uzaklaşmış, onun davulundan, düşmanın kulağına Sür Borusu geliyor, korkudan mezardakiler başlarını dışarı çıkarmış." (63).

Hândmîr; Mirza Şahruh ile Mirza İskender arasında 832/1429 tarihinde yapılan Selmas Savaşı'nda iki devletin davul, ney, kös ve zurna seslerinin her tarafı inlettiğini kaydetmiştir (619). Karakoyunlular ile Akkoyunlular arasındaki mücadeleler sırasında Akkoyunlu Kara Osman (1394-1435), Karakoyunlu Kara Yusuf'un (1389-1420) üzerine saldırıya geçerken nakkâre çaldırmıştı (Hasan-ı Rumlu, 2006: 77).

Osmanlı Devleti'nde hem pâdişâhların saraylarında, hem de orduda mehter adı verilen mızıka çalınırdı. Mehterde kullanılan en önemli müzik âletleri; davul, kös, zil, zurna ve nakkâre idi (Schweigge, 2004:

²⁶ Tüzükât'da bu konu şu cümlelerle kaydedilmiştir: *"Şöyle emrettim ki; on iki emîrin her birine bir bayrak ve bir davul verilsin. Emîrlere emîrine bayrak, nakkâre, tümen tuğu, chartuğ (dört bayraklı tuğ) takdim etsinler."* (103).

208; Özaydın, 2007: 39; Turan, 2014: 293). Bu devlette mehter, askerler tarafından üç şekilde çalınırdı:

a) Gazaya davet, sefere çıkış ve seferde saldırı için çalınan nevbet

b) Sefer sırasında otağın önünde çalınan nevbet

c) Barışta veya pâdişâh sarayda iken çalınan Sarayıçi Nevbeti (Ögel, 2000: 8/18-19; Sanal, 2002: 271; Özaydın, 2007: 39).²⁷

Görüldüğü gibi davul gerek İslâmiyet'ten önceki gerekse İslâmî devirdeki Türk devletlerinde savaşa başlamak, savaş sırasında orduyu harekete geçirmek, durdurmak, çoşturmak, düşmana saldırmak, korku salmak başta olmak üzere birçok alanda kullanılmıştır (Beyhakî, 2019: 316, 318; Hamdullâh Müstevfi-yi Kazvîni, 2018: 300; Esterebâdî, 1990: 147; İbn Battûta, 2000: 326; Cûzcânî, 2015: 34; Cüveynî, 2013: 285, 347,515; Gök, 2013: 390, 454; Ögel, 2000: 8/41; Vural, 2012b: 68).

C. Zaferlerde ve Kutlamalarda Nevbet

İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde bir savaşın kazanılmasından veya isyanın bastırılmasından sonra hakanın büyük kazanlı davulu belli usuller çerçevesinde çalınarak zafer halka haber verilirdi (Ögel, 2000: 8/7). Aynı usul İslâmiyet'ten sonraki Türk devletlerinde de devam etti. Bu duruma verilecek örneklerden birisi Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 450/1058-59 yılında Arslan Besâsîrî'yi yenip onu öldürtmesinden sonra başının Bağdad'a götürülmesini ve bir mızrağın ucuna geçirilerek davullar ve zurnalar eşliğinde dolaştırılmasını emretmesidir (İbn Kesîr, 1994: 15). Sultan Alparslan Bizans'a karşı 26 Ağustos 1071 tarihinde kazandığı Malazgirt Meydan Muharebesi'nin sonucunu bir fetihnâme ile Bağdad'daki halîfeye bildirince, fetihnâme halîfelik ileri gelenleri ve saray önünde toplanan halka okundu, davullar vurulup borular çalındı (Sevim ve Yücel, 1989: 79).²⁸

Süleyman Şah (1075-1086), Hristiyan âleminin kutsal yerlerinden biri sayılan Antakya'nın fethini özel bir elçilik heyetiyle Sultan

²⁷ Osmanlılardaki mehter konusu çok uzun ve tafsilatlı olduğu için burada ayrıntılarıyla anlatılmayıp yeri geldikçe bu devletten konuyla ilgili bazı örnekler verilerek diğer Türk-İslâm devletleriyle olan kültürel birlikteliği anlatılmak istenmiştir.

²⁸ Osmanlı Devleti'nde "Bir yerin fethinden sonra vurulan köse "Beşâret Kösü" denirdi. 1521'de Kanunî Sultan Süleyman'ın Macaristan Seferi'nde Belgrad'ı fethetmesi üzerine *Dîvân-ı Âli'de üç defa Beşâret Kösü'nün vurulmuştu.*" (Sanal, 2002: 271). Haçlı Seferleri sırasında Hristiyan askerlerinin Müslüman askerleri taklit ederek tâlim yaparken tabl ve nakkâre çaldıkları Avrupalı araştırmacılar tarafından kaydedilmiştir (Michaud, 2011: 162).

Melikşah'a bildirdiğinde, buna çok sevinen Sultan başkent İsfahan'da fethi kutlama törenleri yaptırırken zafer davulları da çaldırmıştı (Kafesoğlu, 1973: 72; Köymen, 1976: 78; Sevim ve Yücel, 1989: 104). Türkiye Selçuklularında Sultan I. İzzeddîn Keykâvus (1211-1220), I. Alâeddîn Keykubad karşısında kazandığı zaferden sonra yapılan kutlamalarda nevbet çaldırmıştı (Cüzcanî, 2010: 130; Köymen, 2001: 88).

D. Karşılama ve Uğurlama Merasimlerinde Nevbet

Türk-İslâm devletlerinde önemli bir şahsiyetin karşılama töreninde nevbet çalınırdı. Gaznelilerde Hâcib-i Büzürg Bilge Tegin'in, emîrin huzuruna geldiği zaman hil'at, davul ve büyük bayraklar ile düzenlenen merasimini Beyhakî şu cümlelerle anlatmıştır:

"Safer ayının on birinde (7 Şubat 1031) Pazar günü Hâcib-i Büzürg Bilge Tegin için pek muhteşem bir hil'at ve buna ilâveten Ali-yi Karîb'e Gurgân'da yaptıkları merasimde olduğu gibi davul, büyük bayraklar, mancuklar, köleler, dirhem keseleri, kesilmemiş kumaşlar ve bundan başka birçok şeyler hazırladılar. Huzur meclisi dağıldıktan sonra Emîr'in verdiği emir üzerine Hâcib Bilge Tegin'i esvaphâneye götürdüler. Orada hil'at giydirdiler. Davulları develerin üstüne yüklediler, bayrakları sarayın kapısına astılar, mancukları, köleleri, gümüş para torbalarını ve kumaş toplarını bahçenin ortasında bıraktılar." (143).

Bu konuya Gaznelilerde verilebilecek bir başka örnek Abbâsî Halîfeliğinin elçisinin huzura kabul merasimleridir. Bu kabuller sırasında fil üzerinde davullar çalınmıştı (Beyhakî, 2019: 16; Köymen, 1979: 292).

Uğurlama törenlerinde de nevbet çalındığı bilinmektedir. Nitekim Selçuklu Sultanı Melikşah, halîfenin yanından çıkıp gemiye binerek oradan ayrıldığı sırada davullar vurulup bayraklar çekilmek suretiyle uğurlanmıştı (İbnü'l-Cezvî, 2014: 143-144). Bundan başka geçit törenlerinde de nevbetin kullanıldığı bilinmektedir (T. Vural, 2012a: 446).

E. Düğün Şenlik Hastalık ve Yasta Nevbet

İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde davul ve diğer müzik âletlerinin diğer bir kullanım alanı düğünler ve şenliklerdi (Gökalp, 1991: 205). Bu dönemde düğünlerde çalınan davula İslâmiyet'ten sonraki Türk devletlerinde de rastlanmıştır. Mesela Selçuklu Devleti'nde Sultan Alparslan'ın Seferiyye Hâtûn'dan olan

kızı ile Halîfe Kâim Biemrillâh'ın torunu Uddedüddîn arasında gerçekleşen nikâhtan sonra davullar vurulmuş borular çalınmıştı (İbnü'l-Cezvî, 2014: 109). Nevbet yalnızca evlilik merasimi olan düğünlerde değil aynı zamanda Sunnet düğünlerinde de çalınırdı (T. Vural, 2012a: 447).

Türk-İslâm devletlerinde çok sevinçli zamanlarda nevbet çalınıyordu. Bir vassalın isyanının bastırılmasından sonra, âsi bir emirin esir alınmasından veya öldürülmesinden sonra da nevbet çalınıyordu (Merçil, 2007: 117). Nevbetin sosyal alanlarda neşeli zamanlarda kullanımı ile ilgili en iyi örnek ise çok sayıda davul ve zurnanın eşliğinde 1361 yılından beri yapılan Geleneksel Kırkpınar Yağlı Güreşleri'dir (Yüce ve vd., 1988: 498; Bozkurt, 1994: 53).²⁹ Sultanlar gezintiye çıktıklarında da yanlarında nevbet bulunuyordu. I. Alâeddîn Keykubad, Abbâsî halîfesinin elçisi Ömer b. Muhammed Suhreverdî ile birlikte gezintiye çıktığı sırada yanında nevbet de vardı (Merçil, 2007:122).

Timurlular döneminde mûsikî, devletin önemli şehirleri başta olmak üzere birçok yerde icra edilen belli başlı sanat dallarından biriydi. Bu durum meclislerde, düğün ve eğlencelerde kendini iyice hissettirmişti (Şahin, 2013: 430). Aynı dönemde polo veya çevgân oyunlarında, hakan ya da beylerin topa vurmalarıyla nevbet de çalmaya başladılar (Ögel, 2000: 8/6-7).

Bazen bir ölümü haber vermek için kös vurulurdu ki buna "Yas Kösü" denilirdi (Ögel, 2000: 8/7). Halife ve sultanların ağır hastalıklardan kurtulmalarından sonra da iyileşmelerini kutlama amaçlı nevbet çalındığı bilinmektedir (Özaydın, 2007: 40).

Önemli bir şahsiyet ölünce onun tâziye günlerinde nevbet çalınmasına ara verildiğine dair örnekler vardır (T. Vural ve F. Vural, 2012: 570). Hârezmşâh Hükümdarı Alâeddîn Tekiş'in 19 Ramazan 596/3 Temmuz 1200 tarihinde ölümünün ardından onun şahsiyetine hürmeten resmî mâtem ilân edilerek üç gün nevbet çalınmasına ara verilmişti (Kafesoğlu, 1984: 148; Ayan, 2007: 212).

---

²⁹ Ayrıca Osmanlı Devleti'nde keyifli zamanlarda nevbet çalınması devam etmiştir: Pâdişâh "Câmiye gelmek üzere ata bindiği sırada, durumu haber vermek için davullar ve nefirler çalındı." (T. Vural ve F. Vural, 2012: 567).

Bazı Türk devletlerinde hükümdarlar öldükleri zaman bile nakkâreleri yanlarında taşınırdı. Buna dair bir örnek Emîr Timur'un naaşının defin için Semerkand'a götürülürken yanında nakkâresinin de bulunmasıdır (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013:459). Defin bitince onun özel kösü bir süre çalındı ve sonra parçalandı (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 462). Davulunun yırtılma sebebi, eski Türklerdeki Şamanlarında olduğu gibi davulun Emîr Timur'u temsil ediyor olmasındandı (Seyhan, 2007: 72-74).

F. Tedavi Amaçlı Nevbet

Müziğin İslâmiyet'ten önceki Türklerde Şamanlar tarafından hastaları tedavi amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Türk-İslâm devletlerinde bu amaçtaki kullanım devam etti. Birçok Türk devleti nevbet âletlerinin çıkardığı güzel sesleri insanları için tedavi için kullandı. Her ne kadar hâkimiyet alâmeti ve askerî alandaki kadar bir mızıkâ halinde olmasa da nevbet bîmarhânelerde akıl hastalarının tedavisinde, kötü ruhların kovulmasında, neşe ve hüznün açığa çıkarılmasında da kullanılmıştı (T. Vural, 2012a: 448).

G. Dîni Alanda Nevbet

Türk medeniyetinin oluşumunda birçok inancın etkin rol oynadığı ve Türklerin tarih boyunca benimsedikleri dinlerin onların kültürlerinin önemli bir ögesi durumunda olduğu bilinmektedir. İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde dîni inançlar üç başlık altında toplanabilir. 1. Tabiat Kuvvetlerine İnanma. 2. Atalar Kültü. 3. Gök Tanrı İnancı. Türkler bu inanç ritüellerinde mûsikîyi çok kullandılar (Çandarlıoğlu, 2003: 97-98; T. Vural ve F. Vural, 2012: 564).

Eski Türkler; korktukları doğaüstü güçlerden korunmak, yardım dilemek, hayvanlar ve kendileri dışındaki insanlar üzerinde etkili olmak için çeşitli çalgılardan ve insan seslerinden yararlandılar. Kökeni Hunlardan önceki dönemlere kadar uzanan Türk müziğini icra edenler Şamanlar (Kamlar)'dı.³⁰ Şamanlar sağaltım ve büyü başta olmak üzere çeşitli alanlarda müzikten faydalandılar (F. Vural, 2016: 18).

³⁰ Yakut şamanları daha adaylıkları sırasında bir davula sahip olurlardı. Şaman öldüğü zaman davulu parçalanıp yanındaki ağaca asılırdı. Yakut şamanları davul bulunmadığında onun yerine atkuyruğu kullanırlardı. Şamanların davul sahibi olmaları da cübbe sahibi olmaları gibi koruyucu ruh eliyle olurdu. Genç samana yaşlı veya tecrübeli bir şaman davulu bozkır bir alana götürerek elbiseyle birlikte verirdi (Seyhan, 2007: 74).

Şamalar davulun sesini odaklanma aracı olarak kullandılar (Kaya, 2014:254). Şamanların kullandığı bu davul ile Hunların kullandığı nevbet davulunun benzerliği bize Türk kültürünün diğer kuşaklara aktarımını göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Kafesoğlu, 1980: 22; Drury, 1996: 76; Bozkurt, 1994: 53). Göktürk Hakanı İşbara'nın sahip olduğu davul ve boru takımlarının aynısının Gök Tanrı İnancı'nın âyinlerinde de çalındığı bilinmektedir (Ögel 2000: 8/42). Hunlardan itibaren varlığı bilinen Şamanizm İnancı Moğollar zamanında da varlığını sürdürdü (Semen, 2007: 85). Moğollar tıpkı Hunlar gibi yeryüzü hâkimiyetinin kendilerine Tanrı tarafından bahşedildiğine inanıyorlardı. Onların ibadet şekilleri basitti. Güneşin ve ayın tutulmasında şamanlar davul çalarlardı. Ayrıca gene davul çalınarak şeytânî kuvvetleri ürküttüklerine inanırlardı (Carpini, 2001: 38; Rubruk, 2001: 123; Spuler, 1952: 188-189).

Davul'un, Türklerin İslâmîyet'e girişinden sonra eklenen yeni müzik âletleriyle nevbete dönüşmesinden sonra kullanıldığı alanlarda değişiklikler ve çeşitlilikler meydana geldi. Bu dönemden önce genellikle dîni alanda, hakanın otağının veya sarayının önünde ve orduda kullanılan davul (Ögel, 2000: 8/106), İslâmîyet'ten sonra aynı zamanda gün içerisindeki namaz vakitleri, mevlid kandilleri, şehzâdelerin sünnet düğünleri, hacı karşılamaları ve uğurlamaları, elçi kabulü ve uğurlamaları başta olmak üzere birçok alanda kullanıldı (İbn Kesîr, 1994: 100; Ocak, 2002: 328; Bilgiç, 2012: 294).

Selçuklu sultanlarının halîfelerle ilişkilerinin ilk ve en geniş şekilde devam ettiği dönem hiç şüphesiz ki Sultan Tuğrul Bey zamanıdır. Sünnî dünyanın lideri olan halîfeye elçi göndererek temasa geçen ve onun yanında siyâsî bir güç olarak yer alan Sultan Tuğrul Bey'dir (Azimî, 1988: 73). Selçukluların Sultan Tuğrul Bey ile başlayan bu süreçte gün içerisindeki namaz vakitleri, Kâbe örtüsünün getirilmesi, hac kervanlarının güvenliğini sağlama, hacıların karşılanması ve uğurlanması başta olmak üzere çok çeşitli alanlarda nevbet çaldırdıkları bilinmektedir (Ocak, 2002: 328; Özaydın, 2007: 39; Bilgiç, 2012: 294). Kâbe örtüsünün getirilmesi sırasında nevbetin çalınması ile ilgili olarak Sıbt İbn'ül-Cevzî şu bilgileri vermiştir:

"Sultan Melikşah tarafından gönderilen Salâr adıyla bilinen İranlı (Türk), altın işlemeli bir katırla Mekke'ye geldi. Başında siyah bir sarık, önünde de davul ve borazanlar vardı. O, beraberinde, üzerinde Mahmud b. Sebüktekin'in adı yazılı Kâbe için sarı ipek bir örtü getirmişti. Bu örtü uzun zamandan beri Naşabur'da Ebû'l-Kâsım ed-Dihkan b. El-Bey'in yanında kutsal bir emânet olarak duruyordu." (196).

Hükümdarların kapılarının önünde günde beş defa çalınan nevbet, hâkimiyet alâmeti olmasının yanında namaz vakitlerini de hatırlatıyordu (Beyhakî, 2019: 139; Merçil, 1987: 1; Arslan, 2012: 88).³¹ Bu nevbet çaldırma işi devletlerin en sıkıntılı zamanlarında dahi devam ediyordu. Nitekim Moğol baskısı altında olmalarına rağmen IV. Kılıç Arslan (1249-1254, 1257-1266), II. İzzeddîn Keykâvus (1246-1249, 1249-1262) ve II. Alâeddîn Keykubad (1249-1254)'ın, ortak saltanatları zamanında namaz vakitlerinde nevbet çaldırmışlardı (Sevim ve Merçil, 1995: 502). Kendisinden önceki diğer Türk-İslâm devletleri gibi Osmanlılarda da namaz vakitlerinde nevbet çalındı. Bundan başka Osmanlılarda İkinci Nevbeti adıyla bir nevbet vardı. İkinci ezanından sonra, otağ önünde bir tarafta çavuşlar diğer tarafta kapıcılar saf tutarak dururlar ve nevbet çalınır, sonra da dua edilirdi (Ögel, 2000: 8/18; Yüce ve vd., 1988: 498; Turan, 2014: 294).

Sonuç

Türklerde mûsikînin varlığı, onların tarihleri kadar eskidir. Ordular tarafından davul ve nevbet kullanımı hem İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde hem de Türk-İslâm devletlerinde görülmektedir.

Nevbetin ordu içerisindeki kullanımı sayesinde askerlerin seferlere çıkarken ve sefer esnasında heyecan içinde görevlerini yerine getirmeleri sağlanmıştı. Bunun yanında Türk devletleri bir savaş kazandıklarında bu durumu nevbet çalmak suretiyle kutluyorlardı.

Nevbet Türk hükümdarların otağının veya sarayının kapısının önünde belirli kurallar içinde hükümdarlık alâmeti olarak çalınırdı. Bu kurallar hükümdarlar ile onların emîrleri arasındaki statüyü belirtmek içindi. Türk-İslâm devletlerinde hükümdar kapısının önünde beş nevbet çaldırabilirken emîrlere iki veya üç nevbet çaldırabilirlerdi. Hükümdar gibi beş nevbet çaldırma girişiminde bulunan şehzâdeler, emîrlere veya bağlı devletlere isyan etmiş kabul edilerek çeşitli şekillerde cezalandırılırlardı. Ancak zaman zaman bizzat sultanların bazı şehzâde ve emîrlere kendi görev yerlerinde günde beş defa nevbet çaldırmalarına izin verdikleri de görülmüştür. Burada dikkate alınması gereken günde beş defa çaldırılmasında hükümdarın izni ve rızasının olup olmadığıdır.

³¹ Nevbet çalma geleneği Orta Çağ'da Müslüman Türk devletleri dışında da kullanılıyordu. Buna en iyi örnek Abbâsî halifelerinin kapılarının önünde namaz vakitlerinden haberdar olmak için çaldırdıkları nevbettir (İbn Kesîr, 1994: 100; Özaydın, 2007: 39).

Dîni inanç yönünden nevbet takımının içindeki en önemli mûsikî âleti olan davulun kullanımı İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde Gök Tanrı İnancı ve Şamanizm âyinlerinde görülmüştür. Özellikle Şamanizm inanç ritüelinde şamanların çaldıkları davul ile Hunlar zamanında hükümdarlık alâmeti olarak kullanılan davulun benzerliği dikkat çekmektedir. Bu benzerlik Türk devletlerinin kültürel devamlılığını göstermesi bakımından çok önemlidir. Türk-İslâm devletlerinde nevbetin İslâmî inanç için gerçekleştirilen vazifelerin yanında da kullanıldığı görülmektedir. Nevbet çalma kuralları namaz vakitleri esas alınarak İslâmî inanç anlayışı içinde gerçekleştirilmiştir. Hacılara eşlik eden nevbet takımı, onların gelişini kutlamak için de çalınmıştır. Bundan başka sevinçli zamanlar, düğünler, elçi kabulleri, karşılama ve uğurlamalar başta olmak üzere çok çeşitli alanlarda nevbet kullanılmıştır.

Kaynakça

1. Kaynak Eserler

- Afanisiy Nikitin (2019). *Üç Deniz Ötesine Seyahat*. (Çev. Serkan Acar). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ahmed b. Mahmud. *Selçuk Nâme* (1977). 1-2. (Haz. Erdoğan Merçil). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Ahmet Eflâkî (1973). *Âriflerin Menkıbeleri*. 2. (Çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Alaaddin Ata Melik Cüveynî (2013). *Tarih-i Cihan Güşa*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Anonim Osmanlı Kroniği (*Osmanlı Tarihi*) (2015). (Haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Âşıkpaşaoğlu (1992). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*. (Haz. Hüseyin Nihal Atsız). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî (1990). *Bezm U Rezm*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Başbakanlık Yayınları.
- Celâleddîn Suyûtî (2014). *Halifeler Tarihi*. (Çev. Onur Özatağ). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Dede Korkut Hikâyeleri* (2011). (Haz. Zehra Ünüvar). İstanbul: Pırılı Yayınları.
- Dede Korkut Kitabı. I.* (1989). (Haz. Muharrem Ergin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devletşah (1977). *Devletşah Tezkiresi. 4.* (Çev. Necati Lugal). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Ebu Bekr-i Tihranî (2001). *Kitab-ı Diyarbekriyye.* (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i Beyhakî (2019). *Târîh-i Beyhakî.* (Çev. Necati Lugal, Haz. Hicabi Kırlangıç). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- El-Azimî (1988). *Azimî Tarihi.* (Çev. Ali Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hadîdî Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi)* (2015). (Haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Hamdullâh Müstevfî-yi Kazvînî (2018). *Târîh-i Güzîde.* (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hândmîr (1362). *Târîh-i Habîbu's-Siyer fî Ahbârî Efrâdi'l-Beşer. 3.* (Neşr. M. N. Debir Siyâkî). Tahran: Kitâbfurûşi-yi Hayyam.
- Hasan-ı Rumlu (2006). *Ahsenü't-Tevârîh.* (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbn Battûta et-Tancî (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi. 1.* (Çev. A. Sait Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbn Bibi (1996). *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye. 1-2.* (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Haldun (1996). *Mukaddime. 2.* (Çev. Zakir Kadri Ugan). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İbn Kesîr (1994). *El-Bidâye ve'n-Nihâye. 12.* (Çev. Mehmet Keskin). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbni Tagrıberdi (2013). *En-Nücûmu'z-Zâhire.* (Çev. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.

- İbnü'l Adim (1982). *Buğyetü't-taleb fi Tarihi Haleb*. (Çev. Ali Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Cezvî (2014). *El-Muntazam Fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*. (Çev. Ali Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Esîr (1987). *El-Kâmil fi't-târîh*. 10. (Çev. Abdülkerim Özaydın). İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbnü't-Tıktakâ (2017). *Siyaset Âdâbı*. (Çev. Harun Yılmaz). İstanbul: Klasik Yayınları.
- İmad Ad-Dîn Al-Kâtib Al-İsfahânî (Al-Bondârî Tarafından İhtisar Edilen) (1999). *Irak ve Horasan Selçukluları*. (Çev. Kıvameddin Burslan). (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Johann de Plano Carpini (2001). *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*. (Çev. Ergin Ayan). Trabzon: Derya Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud (2005). *Dîvânü Lügâti't-Türk*. (Çev. Seçkin Erdi-Tuğba Yurtsever). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî (2000). *Müsâmeretü'l-Âhbâr*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mevlânâ Mehmed Neşrî (2018). *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi)*. (Haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Minhâc-i Sirâc el-Cüzcânî (2015). *Tabakât-ı Nâsirî*. (Çev. Erkan Göksu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Minhac-i Sirâc el-Cüzcânî (2010). "Tabakat-ı Nasirî On İkinci Tabaka: Selçuklular". (Çev. A. A. Aghdam). *Tarih Okulu*. 8/111-140.
- Moğolların Gizli Tarihi* (1986). (Çev. Ahmet Temir). (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî (1999). *Râhat-Üs-Sudûr ve Âyet- Üs-Sürûr* 1. (Çev. Ahmet Ateş). (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Müneccimbaşı (1935). *Anadolu Selçukîleri* (Neşr. H. Fehmi Turgal). İstanbul: Türkiye Yay.

- Nesevî (1934). *Celâlüttin Harzemşâh*. (Çev. Necip Asım). İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- Nizâmü'l-Mülk (2009). *Siyasetname*. (Çev. M. Taha Ayar). (14. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nizamüddin Şâmî (1987). *Zafernâme*. (Çev. Necati Lugal). (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oğuz Kağan Destanı* (1936). (Haz. Willy Bang- Reşit Rahmeti). İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Orhon Yazıtları* (1988). (Haz. Talat Tekin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi)* (2014). (Haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Reşîdü'd-dîn Fazlullah (2010). *Cami'ü't-Tevârih-Selçuklu Devleti*. (Çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Reşîdü'd-dîn Fazlullah (2013). *Cami'ü't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*. (Çev. İsmail Aka vd.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşır İbn Ali el-Hüseyinî (1999). *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*. (Çev. Necati Lugal). (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sahibkiran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu (2010). *Timur'un Günlüğü-Tüzükât-ı Timur*. (Haz. Kutlukhan Şakirov-Adnan Aslan). (2. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sıbt İbnu'l-Cezvî (2011). *Mir'âtü'z-Zaman Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*. (Çev. Ali Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şerefüddin Ali Yezdî (2013). *Emîr Timur (Zafernâme)*. (Çev. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Wilhelm Von Rubruk (2001). *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*. (Çev. Ergin Ayan). İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Yusuf Has Hacib (1959). *Kutadgu Bilig*. 2. (Çev. R. Rahmeti Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Zemahşerî (2017). *Mukaddimetü'l-edeb*, (Haz. N. N. Poppe, Çev. Mustafa S. Kaçalın). (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

2. Araştırma Eserler

Aka, İsmail (1991). *Timur ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arslan, İsmail (2012). "Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri". *Ekev Akademi Dergisi*. 51/73-92.

Ayan, Ergin (2007). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Oğuz İsyanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Başer, Suad (1995). *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre'den Sevgi Toplumuna*. İstanbul: Seyran Yayınları.

Baykara, Tuncer (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Bilgiç, A. Timur (2012). *Tarih Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Bozkurt, Nebi (1994). "Davul". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 53-55.

Cahen, Claude (2012). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (Çev. E. Üyepazarıcı). (4. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Clauson, Sir Gerard (1981). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteen-Century Turkish*. 1. Szedeg: Studia Uralo-Altaica.

Çandarlıoğlu, Gülçin (2003). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

D'ohsson, Abraham C. M. (2014). *Moğol Tarihi*. (Çev. Bahadır Apaydın). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Drury, Nevili (1996). *Şamanizm*. (Çev. Erkan Şimşek). İstanbul: Okyanus Yayınları.

Erkoç, H. İhsan (2008). *Eski Türklerde Devlet Teşkilâtı (Göktürk Dönemi)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.

- Erkoç, H. İhsan (2015). "Anadolu'da Moğol Etkileri (13.-15. Yüzyıllar)". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. 19/37-64.
- Farmer, H. G. (2000). "Tabl-Khana, Nakkar-Khana, Nakkara-Khana". *El²*, Leiden Brill, 10/34-38.
- Fidan, Ayşe Gül (2015). *Hâce İmâm Zâhiru'd-Dîn Nişâbü'rî'nin Selçuknâme'si*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.
- Genç, Reşat (1981). *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gordlevski, Viladimir (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti*. (Çev. Azer Yaran). Ankara: Şahin Matbaası.
- Göher Vural, Feyzan (2016). *İslamîyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik Hun, Göktürk ve Uygur Devletleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gök, Halil İbrahim (2013). *Musul Atabeyliği: Zengiler (Musul Kolu 1146-1233)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. (Haz. Yusuf Çotuksöken). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Göksu, Erkan (2010). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İgnatiyeviç, Mihail (1953). *Cengiz Han ve Timurlenk Devirlerinde Moğol-Tatar ve Orta Asya Milletlerinin Harb Sanatı ve Fütuhatları*. (Çev. Bahattin Kuban-Salih-Fethi Gökçaylı). Ankara: E.U. Rs.
- İnalçık, Halil (2016). *Akademik Ders Notları (1938-1986)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1973). *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Kafesoğlu, İbrahim (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1984). *Harezmşahlar Devleti Tarihi*. (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, Emin Erdem (2012). "Türk Ordu Geleneğinde Askeri Müzik Olgusu". *İdil Dergisi*. 1/3. 93-105.
- Kaya, Mustafa (2014). "Ozanlık Geleneğimizi XXI. Yüzyıla Taşıyanlardan Âşık Kul Sadık". *Folklor/Edebiyat*. 20 (78). 253-259.
- Köymen, Mehmet Altay (1976). *Tuğrul Bey ve Zamanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Köymen, Mehmet Altay (1979). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. I. Ankara: Güven Matbaası.
- Köymen, Mehmet Altay (1984). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. II. (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köymen, Mehmet Altay (1989). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köymen, Mehmet Altay (2001). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. III. (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lamb, Harold A. (2020). *Emir Timur*. (Çev. A. Göke Bozkurt). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Marozzi, Justin (2006). *Timurlenk*. (Çev. Hülya Kocaoluk). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Merçil, Erdoğan (1987). *Gazneli Mahmud*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Merçil, Erdoğan (2007). *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Merçil, Erdoğan (2009). "Sipehsâlâr". *İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 259-260.
- Michaud, J. F. (2011). *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*. (Haz. Güray Kırpık). İstanbul: Lotus Yayınları.

- Mimaroğlu, İlkhan (1995). *Müzik Tarihi*. (5. Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ocak, Ahmet (2002). *Selçukluların Dinî Siyaseti*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. 6, 8. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim (1990). *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim (2007). "Nevbet". *İslam Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 38-41.
- Özcan, Nuri (1994). "Dinî Mûsiki". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 359-360.
- Özcan, Nuri (2003). "Mehter". *İslam Ansiklopedisi*. C. 28. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 545-549.
- Özcan, Nuri (2006). "Muzika-yi Hümâyün". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 422-423.
- Özcan, Nuri-Yalçın Çetinkaya (2006). "Mûsikî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 257-261.
- Radloff, Wilhelm (1995). *Manas Destanı*. (Haz. Emine Gürsoy, Naskaji). Ankara: Türksoy Yayınları.
- Sanal, Haydar (2002). "Kös". *İslam Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 270-272.
- Say, Ahmet (1997). *Müzik Tarihi*. (3. Baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi.
- Schweigger, Salamon (2004). *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*. (Çev. Türkîş Noyan). İstanbul: Kitap Yayınları.
- Sevim, Ali (2008). "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler". *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*. 29 (33). 1-42.
- Sevim, Ali-Erdoğan Merçil (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Sevim, Ali-Yaşar Yücel (1989). *Türkiye Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Seyhan, Tanju Oral (2007). "Emir Timur'un Ölümü, Cenaze Merasimi ve Vasiyeti". *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005 Bildiriler*. (Ed. A. Kara-Ö. İşbilir). İstanbul. 65-87.
- Spuler, Bertold (1952). *İran Moğolları*. (Çev. Cemal Köprülü). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şahin, Mustafa (2013). "Timur İmparatorluğu'nda Müzik-Eğlence Kültürü ve Yetişen Ünlü Müzisyenler". *History Studies*. 5 (2). 429-441.
- Şen, Ülkü Sevim (2016). "İnsan ve Toplum Ekseninde Müzik Estetiği Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9 (45). 1110-1120.
- Taneri, Aydın (1993). *Harezmşahlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Taşgözü, Ahmet (2003). *Gök-Türkler*. 1. (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TDK *Türkçe Sözlük* (1988). (Haz. İsmail Parlatır-vd.). 1-2. (8. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekin, Erhan (21013). "Zurna". *İslam Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 513-514.
- Tram-Sofi (2007). *Atalarımız Hunlar*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Turan, Osman (1958). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, Osman (1969). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. (2. Baskı). İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Turan, Şerafettin. (2014). *Türk Kültür Tarihi*. (7. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınları.
- Uyar, Mustafa (2020). *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Askerî Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Vural, Timur (2012a). "Türkiye Selçukluları Döneminde Nevbet Geleneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5 (23). 445-454.
- Vural, Timur (2012b). "Türk Askeri Müziğinin Savaşlarda Yeri ve Önemi". *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*. 4 (13). 66-74.
- Vural, Timur (2016). "Mehter Geleneğinin Yaşanan Kimliği". *The Journal of Academic Social Science Studies*. 46/29-40.
- Vural, Timur-Feyzan Göher Vural (2012). "Büyük Selçuklularda Nevbet Geleneği". *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5 (6). 563-576.
- Yazıcı, Nesimi (1992). *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yinanç, Mükrimin Halil (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası.
- Yüce, Nuri-Günay Kut-Okay Orhan (1988). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. 2. (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu). İstanbul: IRCICA.